

**A MAGYARORSZÁGON ÉLŐ NEMZETISÉGEK JOGAINAK VÉDELME T ELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES**

1/2022. számú

ELVI ÁLLÁSFOGLALÁS

**A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ VÉGÉN A SZOVJETUNIÓBA,
KÉNYSZERMUNKÁRA ELHURCOLT NÉMET NEMZETISÉGŰ
SZEMÉLYEK ÉS HOZZÁTARTOZÓIK HADIGONDOZÁSÁRÓL**

Budapest, 2022. január 19.

Tartalom

I. Bevezetés	3
Az eljárás megindulása.....	3
II. Történelmi és jogtörténeti háttér	5
II.1. A német származású civil személyek elhurcolása a Szovjetunióba.....	5
II.2. Igazságtételi jogalkotás.....	8
II.2.1. A személyi kárpótlás és a nemzeti gondozás	8
II.2.2. Szociális jellegű juttatás a kényszermunkára hurcoltak részére	10
II.3. A hadigondozás szabályozása.....	11
II.3.1. Rövid jogtörténeti áttekintés.....	11
II.3.2. A hatályos törvényi szabályozás.....	13
III. A hadigondozotti ellátással összefüggő panaszügyek áttekintése	18
III.1. Hadirokkant-járadék, illetve hadiözvegyi ellátás iránti kérelmek elbírálása.....	18
III.2. Volt hadigyámolti ellátás iránti kérelmek elbírálása	18
III.2.1. A kérelmek elutasítása az ügyfelek születési idejére tekintettel.....	18
III.2.2. A hadi eredetű fogatkozásra vonatkozó bizonyítékok értékelésének problémája, illetve a kérelmek nem egyforma elbírálása különböző megyékben élő testvérek esetén	20
IV. Megkeresések	22
IV.1. A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata elnökének megkeresése és az elnök válasza	22
IV.2. A Békés Megyei Kormányhivatalt vezető kormány megbízott megkeresése és a kormány megbízott válasza	23
V. Az ügy alapjogi vonatkozásai	26
V.1. A jogállamiság elvéből levezethető jogbiztonság követelménye	26
V.2. Az egyenlő bánásmód követelménye	26
V.3. A tisztességes hatósági eljáráshoz való jog	27
VI. Érdemi megállapítások	28
VI.1. A hadirokkantság vizsgálatát érintően	28
VI.2. A hadiözvegyek jogállását érintően	29
VI.3. A volt hadigyámoltak jogállását érintően.....	29
VI.3.1. „Az 1949. január 1-je előtt bekövetkezett veszteség” fogalmának értelmezése	29
VI.3.2. A szülő hadirokkantsága bizonyításának problémái	31
VII. Összegzés	34
VIII. Szakmai javaslatok	36

I. Bevezetés

Magyarország Alaptörvénye és az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény 3. § (2) bekezdése értelmében a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes kiemelt feladata, hogy figyelemmel kísérje a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak érvényesülését és ezzel összefüggésben szerzett tapasztalatairól rendszeresen tájékoztatást nyújtson, illetve felhívja a nyilvánosság és az érintett intézmények figyelmét a nemzetiségeket érintő jogsértések veszélyére. Az alapvető jogok biztosának helyettese fent megjelölt feladatai ellátása érdekében elvi állásfoglalást adhat ki. Az állásfoglalás célja, hogy felhívja a jogalkotó és a nyilvánosság figyelmét a hazai nemzeti közösségek tagjai egyéni és kollektív jogainak megőrzésével kapcsolatos teendők fontosságára, a nemzeti alapjogok, illetve az egyenlő bánásmód elvének sérelmével fenyegető helyzetre és aggályos gyakorlatra, továbbá felmutasson olyan jó gyakorlatokat, amelyek a nemzeti jogok egyre sikeresebb érvényesítését szolgálhatják.

Az eljárás megindulása

Az összesen **70, német nemzetiségű személy hadigondozásával összefüggő ügyben** az érintettek meghatalmazása alapján eljáró panaszos¹ beadványa szerint a Mezőberényben és környékén élő, német nemzetiségű lakosok csak 2019-ben szereztek tudomást arról, hogy a hadigondozásról szóló 1994. évi XLV. törvény (Hdt.) az ún. „malenkij robotra”² elhurcoltakra is vonatkozik. *Az elhurcoltak éveken keresztül szenvedtek az éhségtől, hidegtől, az embertelen bánymunkától, függetlenül attól, hogy nők (fiatal lányok) vagy férfiak (fiatal fiúk) voltak. Hazajövetelük után nehezen találtak munkát, mert a közfelfogás szerint, akiket kollektív bűnösneként elvittek a szovjet lágerekbe, azoknak biztos volt is valami bűnük. Valamennyien rendkívül rossz fizikai és lelki állapotban jöttek haza, ami egész életüket végigkísérte; csoda, hogy néhányan még élnek közülük. Az állam által fizetendő összeg elsősorban erkölcsi elégtételt jelentene a számukra.*

A beadványozó azt is kifogásolta, hogy a Hdt. alapján a leszármazottak is igényelhetnek ugyan ellátást a Szovjetunióba hurcolt, elhunyt szüleik után, de az 1949. január 1-jét követően született leszármazottak – a Békés megyei gyakorlat szerint – nem.

A panaszos összességében azt sérelmezte, hogy **a német nemzetiségű nők és férfiak, akiket fiatal korukban német nevük vagy származásuk miatt vittek el szovjet munkatáborokba** – jelenleg egyrészt 92 év feletti, idős, beteg emberek, másrészt a már elhunytak házastársai, illetve leszármazói – **nem kapták meg az igényelt hadigondozotti ellátást.** Az is előfordult, hogy – a különböző járási és kormányhivataloknál kialakult eltérő joggyakorlat miatt – *az egyik testvér megkapta a járadékot, a többiek pedig nem.*³

A panasz alapján megkeresést intéztem a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnökéhez, valamint a sérelmezett hadigondozási ügyekben másodfokon eljáró Békés Megyei Kormányhivatal vezetőjéhez.

¹ A panaszos, aki egy szovjet munkatáborban született, nem a saját, hanem más érintettek ügyében fordult hozzám.

² A „malenkij robot” a magyar történelmi emlékezetben rögzült, a köznyelvben használt és általánosan elterjedt kifejezés azon polgári személyekkel kapcsolatban, akiket a szovjet csapatok a második világháború végén munkavégzés céljából összegyűjtöttek, majd többségüket szovjet munkatáborokba deportálták.

³ AJB-984/2021. számú ügy (előzmény: AJB-1061/2020.)

Elvi állásfoglalásom⁴ célja – törvényi kötelezettségem teljesítése érdekében is – felhívni a nyilvánosság és az érintett intézmények figyelmét arra, hogy *a történelmi, illetve jogtörténeti háttér pontos feltárása*, megismerése a múlt sérelmeinek feldolgozásához, továbbá (legalább részleges) orvoslásához *elengedhetetlenül szükséges*. Ennek hiányában sem a jogalkotás, sem a jogalkalmazás szintjén nem lehet megfelelően kezelni a múltban okozott – ezen esetben a nemzetiségi közösségeket is érintő – súlyos sérelmeket, ezáltal pedig a jelenben, illetve a jövőben is további (jog)sérelmek keletkez(het)nek.

Alkalmazott jogszabályok

- Magyarország Alaptörvénye (Alaptörvény);
- az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. CXI. törvény (Ajbt.);
- a hadigondozásról szóló 1994. évi XLV. törvény (Hdt.);
- a Hdt. végrehajtásáról szóló 113/1994. (VIII. 31.) Korm. rendelet (Vhr.);
- a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXCI. törvény (Mmtv.);
- az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (Ákr.).

Érintett szervek

- Békés Megyei Kormányhivatal
- Békési Járási Hivatal, Békéscsabai Járási Hivatal, Gyomaendrődi Járási Hivatal

---

⁴ Az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 1/2012. (I. 6.) AJB utasítás 1. melléklet 8. § (2) bekezdés a) pont

II. Történelmi és jogtörténeti háttér

A német nemzetiségi közösséget sértő kijelentésekről, a gyűlöletbeszéd elleni fellépés szükségességéről és a videómegosztó platformokon megjelenő sérelmes tartalmak elleni fellépés lehetőségeiről szóló, 2020. december 7-én kiadott, 5/2020. számú elvi állásfoglalásomban bemutattam a magyarországi németek történelmének főbb állomásait, különös tekintettel az 1946-1948 között lezajlott kitelepítésükre.⁵

1944-1945 fordulóján, néhány hét alatt származásuk, illetve anyanyelvük miatt közel 32 ezer magyarországi németet hurcoltak el a Szovjetunió területére, kényszermunkára, majd sor került a hátramaradt vagy időközben a hadifogságból hazatért németek Magyarországról Németországba való tömeges kitelepítésére.⁶ A magyarországi németeket állampolgári jogaiktól is megfosztották, és azok, akiket nem telepítettek ki, csak 1950-ben váltak ismét magyar állampolgárokká.⁷

II.1. A német származású civil személyek elhurcolása a Szovjetunióba

A német származású polgári lakosság jóvátételi munkára való igénybevétele céljából⁸ 1944. november 24-én adták ki a *Belügyi Népbiztosság* (NKVD) 001411. sz. parancsát a 2., 3. és 4. ukrán frontok által felszabadított területeken a német nemzetiségű személyek számbavételéről, melynek érdekében 3 – az NKVD munkatársaiból álló – operatív csoportot vezényeltek a frontra. Az operatív csoportok feladata az volt, hogy a helyszínen mérjék fel azon településeket, ahol németek laknak, és írják össze a 16-50 év közötti németeket életkor és nem szerint. Magyarországról összesen 50 292 főt jelentettek.⁹

A német származású civil lakosság deportálását a szovjet Állami Honvédelmi Bizottság rendelte el 1944. december 16-án, a 7161. számú határozatával, mely kimondta:

„1. A Szovjetunióba történő munkára irányítás céljából mozgósítani és internálni kell Románia, Jugoszlávia, Magyarország, Bulgária és Csehszlovákia Vörös Hadsereg által felszabadított területén tartózkodó valamennyi munkaképes németet – a 17 és 45 év közötti férfiakat és a 18 és 30 év közötti nőket. Le kell rögzíteni, hogy a mozgósítás mind a német és magyar állampolgárságú (...) németekre vonatkozik.

6. Valamennyi németet a donyeci szénmedence szénbányászatának és a Dél vaskohászatának helyreállítási munkálataira kell irányítani.

⁵<https://nemzetisegijogok.hu/hu/web/njbh/-/a-nemzetisegi-biztoshelyettes-5-2020-sz-elvi-allasfoglalasa?inheritRedirect=true&redirect=%2Fhu%2Fweb%2Fnbh%2Fjelentesek-es-allasfoglalások>

⁶ A kitelepítések során 160-170 ezer magyarországi németet űztek el otthonaikból. A háború alatt evakuált, valamint a Szovjetunióba elhurcolt több tízezer emberrel együtt a 200 ezret jóval meghaladja a Magyarországról elüldözött (elvitt) német lakosság száma. Ld.: Balogh Béni – Majtényi György – Szabó Csaba (szerk.): *Kik vagyunk? Magyarországi nemzetiségek*. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2018. 108-109. o.

⁷ 84/1950. (III. 25.) MT rendelet a magyarországi német lakosság áttelepítésével kapcsolatban kibocsátott korlátozó rendelkezések alkalmazásának megszüntetése tárgyában 3. § (1) bekezdés.

⁸ A nemzetközi szakirodalom a *deportálások okának* a Szovjetunióban a háború végére kialakult óriási munkaerőhiányt tartja, ugyanis mind a szovjet belpolitika, mind a német (és szövetséges) támadás több tízmillió embervesztést okozott, illetve a nyugati frontterületen az infrastruktúra is romokban állt. Ld.: Márkus Beáta: „Soha életükben nem voltak németek”. A német származású civilek Szovjetunióba deportálása egy északkelet-magyarországi régióból 1944/45. 197. o.

http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/6168/1/193_214_M%C3%A1rkus.pdf

⁹ Ld.: Varga Éva Mária: *Magyar hadifoglyok és internáltak a Szovjetunióban az oroszországi levéltári források tükrében* (1941-1956). ELTE BTK doktori disszertáció 2008. 111-112. o.

<http://doktori.btk.elte.hu/hist/vargaeva/disszertvargaeva.pdf>

10. *A németek internálását 1944 decemberében és 1945 januárjában le kell bonyolítani, és a munkahelyre érkezésnek 1945. február 15-ig meg kell történnie.*¹⁰

A határozat alapján Malinovszkij és Tolbuhin marsallok 1944. december 22-én – az Ideiglenes Nemzeti Kormány megalakulásának napján – kiadták a 0060 számú végrehajtási parancsot „a német származású munkaképes személyeknek a közvetlen mögöttesterületen végzendő közmunkára való mozgósításáról”.

A parancs az alábbiakat rögzítette:

- „1. Minden német származású munkaképes személy mozgósítandó és jelentkezni tartozik: férfiak 17-től 45, nők 18-tól 30 éves korig.
2. A mozgósítottak gyülekező helye (város/község) van. Az összes mozgósítottak (év, hó, nap, óra) a gyülekező helyen kötelesek megjelenni.
3. A mozgósítottak vigyenek magukkal: meleg felsőruhát, 2 pár hordható állapotban levő lábbelit, 3 rend fehérneműt, ágyneműt és takarót, evődényt és 15 napi élelmet. Az egész össz súlya ne haladja meg a 200 kg-ot fejenként.
4. A helyi polgári hatóságok kötelesek biztosítani azt, hogy minden egyes mozgósítandó személy a kitűzött időben pontosan megjelenjen a gyülekező helyen.
5. Mindazok, akik kivonják magukat a mozgósítás alól, a háborús törvények szerint felelősségre vonatnak, Hadbíróság fog felettük ítélni. Ugyancsak szigorú megtorlásban részesülnek családtagjaik és bűntársaik.”¹¹

A határozat, illetőleg a parancs ugyanakkor nem tartalmazott semmilyen „iránymutatást” arra vonatkozóan, hogy a német származást milyen kritériumok alapján kell megállapítani.¹² A német származás meghatározása külső személyek – szovjet katonák, magyar hatóságok, jugoszláv partizánok – minősítése alapján, esetlegesen történt, és sok esetben független volt az érintettek identitásától, anyanyelvétől.¹³ A parancs végrehajtása során keletkezett dokumentumok bizonyítják, hogy a „német származás” megállapítása mindvégig problémás volt, és a különböző, érintett régiókban eltérő eljáráshoz vezetett.¹⁴

A 2. Ukrán Front műveleti területén, Magyarországon és Szatmár megyében 1944. december 28. és 1945. január 15. között zajlott a németek összegyűjtése. Ennek érdekében a helyi szervekkel együttműködő operatív csoportokat állítottak fel, és gyűjtőállomásokat hoztak létre.¹⁵ A 3. Ukrán Front műveleti területén, Jugoszláviában és a Dél-Dunántúlon 1944. december 23. és 1945. január 15. között hajtották végre az akciót.

¹⁰https://web.archive.org/web/20141218170634/http://www.tortenelmitar.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=90%3A19441216&Itemid=85&lang=hu#

¹¹ https://hu.wikipedia.org/wiki/0060._sz%C3%A1m%C3%BA_parancs

¹² A helyi szovjet katonai parancsnokok – az elvárt kontingensek kiállítása érdekében – a megadott korhatáron aluli és felüli személyekre is „mozgósítottak”. Ld.: Tilkovszky Loránt: Magyarországi németek – szovjet munkatáborokban. Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2/1. 3. o. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00005/pdf/22.pdf>

¹³ Ld.: Márkus Beáta – Ritter György: Nagymarosiak „malenkij robotra” hurcolása 1945-ben. Archivnet XX. századi történelmi források, 2017/1.

<https://archivnet.hu/nagymarosiak-malenkij-robotra-hurcolasa-1945-ben-forrasok-nezopontok-emlekezések>

¹⁴ A deportálás súlyosan érintette az ún. Sváb-Törökországot (Schwäbische Türkei) a Dél-Dunántúlon (Baranya, Tolna és Somogy vármegyék németek által lakott részeit), a Duna bal partján és a Csepel-szigeten található községeket (Budapest vonzáskörzetében), a mai Bács-Kiskun megye németek által lakott településeit, Békés és Csanád vármegyék németek lakta községeit és Északkelet-Magyarországot. Ld.: Márkus Beáta: i. m. 198. o.

¹⁵ Szaniszló, Nagykároly, Szatmárnémeti, Balmazújváros, Kompolt, Fegyvernek, Mezőberény, Gyula, Elek és Ceglédbercel; Miskolc, Szerencs, Kőbánya-alsó és Budapest. Ld.: Varga: i. m. 114. o.
A begyűjtésnél az az alapelv érvényesült, hogy a nemzetiséget a családfő (az apa) nemzetisége alapján kellett meghatározni. Ld.: Varga: i. m. 113. o.

A végrehajtásról szóló, 1945. február 2-i jelentés szerint a 2. Ukrán Front területéről 19 564 főt (13 921 férfit és 5643 nőt), a 3. Ukrán Front területéről pedig 12 359 főt (7068 férfit és 5291 nőt) szállítottak ki ténylegesen a Szovjetunióba. Ez összesen 31 923 személyt (20 989 férfit és 10 934 nőt) jelentett.¹⁶

Nemcsak a fenti határozat, illetve parancs alapján hurcoltak el magyarországi német civil lakosokat, hanem a főváros ostroma során is: Budapestről és környékéről több ezer német származású civilt vittek el; valamint a háború végén, Nyugat-Dunántúlról szintén több ezer német származású személyt hurcoltak el. A kutatók 60-65 ezer főre teszik az összes, Magyarországról elhurcolt német nemzetiségű személy (hadifogoly és internált polgári lakos) számát: a szovjet adatok szerint ebből mintegy 30 ezren hadifogolytáborba, a többiek pedig munkatáborba kerültek.¹⁷

A Szovjetunióba elszállított hadifoglyok és internáltak tömeges szabadon bocsátására 1947-48-ban került sor, ekkor már a munkatáborban dolgoztatott foglyokat is nagyrészt hazaengedték.¹⁸ A német nemzetiségűként internált személyek 1947 elejéig a hadifoglyoktól elkülönülten érkeztek haza, utána viszont már együtt szállították őket.¹⁹ Még 1949 végén is tértek haza olyan civilek, akiket 1944 decemberében, illetve 1945 januárjában vittek el „két hetes munkára”.²⁰ A hazatérők közül sokan már a családjukat sem találták itthon, mert időközben kitelepítették őket Németországba.

A német származású civilek Szovjetunióba hurcolásával kapcsolatosan számos visszaemlékezés, dokumentum- illetve tanulmánykötet, tudományos munka látott napvilágot.²¹ Kifejezetten a mezőberényi, német származású elhurcoltakkal állít emléket Csávás István és Köhler Júlia dokumentumkötete.²²

---

¹⁶ A gyűjtőtáborokba internáltak száma összesen 32 973 volt. Szovjet kimutatások szerint 1947. április 1-jén 19 293 magyarországi internált tartózkodott a Szovjetunióban, közülük 14 460 magyar nemzetiségű és 4 460 német. Ld.: Varga: i. m. 115-116. o.

¹⁷ Ld.: Varga: i. m. 117-118. o.; Tilkovszky: i. m. 5. o. Az 1939-ben létrejött a GULAG-tól elkülönült a Hadifogoly- és Internáltügyi Főigazgatóság (GUPVI), melynek keretében kialakított *táborrendszer* elsősorban a hadifogságba esettek elhelyezésére és munkába állítására szolgált, de a megszállt államokból elhurcolt civilek is ide kerültek. A GUPVI nyilvántartásán belül két fő csoportot különböztettek meg: a *hadifoglyokét* és az *internáltakét*, az internáltakon belül pedig a „mozgósított” és a „letartóztatott” internáltakét. A „mozgósított” internáltak közé sorolták a 7161. sz. határozat alapján internált német nemzetiségű személyeket is. Ld.: Varga: i. m. 12. és 119. o.

¹⁸ A magyar hadifoglyok hazaszállítására vonatkozó szovjet-magyar jegyzékváltást (1948. július 22-23.) követően a magyar kormányzat is hivatalosan megoldottnak tekintette a hadifoglykérdést. Rákosi Mátyás többször kijelentette, hogy már csak a háborús bűnösöként elítéltek maradtak a Szovjetunióban. Ld.: Varga: i. m. 134. o.

¹⁹ Ld.: Varga: i. m. 249-250. o.

²⁰ Egy kisgyermekes asszonyt 1944. december 29-én vittek el Baranyából a Szovjetunióba, és csak 1949. november 28-án tért haza. Egy férfit 1945. január 22-én vittek el Szajkról, ő 1949. december 5-én érkezett vissza Debrecenbe, az édesanyját 8 gyerekkel időközben kitelepítették, de 1948-ban visszaszöktek Magyarországra. Ld.: Mikó Zsuzsanna: A Szovjetunióba hurcolt magyarországi németek kárpótlása (1989-1992). Dokumentumok.

<https://archivnet.hu/a-szovjetunioba-hurcolt-magyarorszag-i-nemetek-karpo-tlasi-1989-1992>

²¹ Ezek közül – a teljesség igénye nélkül – két újonnan megjelent kötetet emelek ki: Bognár Zalán: *Málenkij robot – A Magyarországról ítélet nélkül szovjetunióbeli kényszermunkára elhurcolt civilek története*. Kairosz Kiadó, 2018.; Márkus Beáta: *„Csak egy csepp német vér” – A német származású civilek Szovjetunióba deportálása Magyarországról 1944/1945*. Kronosz Könyvkiadó, 2020.

²² Ld.: Csávás István – Köhler Júlia (szerk.): *Album azokról, akik 1945–1949-ig jóvátételi munkán szenvedtek Mezőberényből I-II. Mezőberény, 2007*. A kötetben 570 életrajz szerepel, melyek több esetben tanúskodnak arról, hogy az egykori kényszermunkások később olyan súlyos betegségekben szenvedtek, melyeket a munkatáborbeli életkörülményekre lehet visszavezetni. Kollárné Hegedűs Vanda írása szintén a Szovjetunióba elhurcolt, mezőberényi németekről szól.

https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag-i-nemzetisegek/nemetek/malenkij_robot/pages/008_Mezoberenyi_nemet.htm

II.2. Igazságtételi jogalkotás

Az 1989-90-es rendszerváltozást követő *igazságtételi törekvések* elsősorban a múlt rendszerekben sérelmet szenvedettek erkölcsi és jogi rehabilitációjára, illetve részleges anyagi kompenzációjára irányultak.

Az Országgyűlés 1990-ben *határozatot* fogadott el a magyarországi német kisebbség sérelmeinek orvoslásáról. Az azóta már hatályon kívül helyezett **35/1990. (III. 28.) OGY határozat** megállapította, hogy „a magyarországi németek 1944-től kezdődő elhurcolása, majd az azt követő kitelepítése az emberi jogokat súlyosan sértő, igazságtalan eljárás volt. Az érintettek ártatlanul, nemzetiségi hovatartozásuk miatt szenvedtek. Ezek az intézkedések a magyarországi németek kollektív felelősségre vonásának megnyilvánulásai voltak”. Az Országgyűlés felhívta a Minisztertanácsot, hogy „a kártalanításról terjesszen elő törvényjavaslatot, amely kimondja, hogy a magyarországi németek ugyanolyan elbírálásban részesüljenek, mint azok a nem német nemzetiségű magyar állampolgárok, akik hasonló sérelmeket szenvedtek”.²³

II.2.1. A személyi kárpótlás és a nemzeti gondozás

A személyi sérelemokozásért nyújtott kárpótlás feltételeit – a nemzetgazdaság teherbíró képességére figyelemmel – az életüktől és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról szóló, többször módosított **1992. évi XXXII. törvény (Kpt.)** teremtette meg. A törvény kimondta, hogy kárpótlás illeti meg azokat a személyeket, illetőleg hozzátartozóikat, akiket 1939. március 11. és 1989. október 23. között az életüktől vagy szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak.²⁴ A személyes szabadságot súlyosan, 30 napot meghaladóan korlátozó sérelmekért – köztük a szovjet szervek által történt kényszermunkára hurcolásért – az életben levő sérelmet szenvedett vagy halála esetén a túlélő házastársa volt jogosult kárpótlásra.²⁵

Az Alkotmánybíróság **1/1995. (II. 8.) AB határozatában** megállapította, hogy a múlt rendszerekben az életüktől és szabadságuktól politikai okból megfosztottak személyi kárpótlásánál alkotmányos követelmény, hogy a törvényhozó a jogosulti, kedvezményezetti körök ismérveit azonos szempontok szerint, a személyek egyenlő méltóságára tekintettel, egységesen határozza meg. A második világháború alatt faji, vallási vagy politikai okból külföldre történt deportálások és kényszermunkára hurcolások pusztán szabadságelvonásnak minősítése önkényes csoportba sorolást jelent, ezért alkotmányellenes.

A határozatban foglaltakra figyelemmel a Kpt. módosítására benyújtott törvényjavaslatot az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottsága az Alkotmánybíróság elé terjesztette. A testület **22/1996. (VI. 25.) AB határozatában** – többek között – kimondta, hogy nem alkotmányellenes a deportálásért és a szovjet kényszermunkáért való kárpótlás külön kategóriáinak megteremtése, valamint ezen sérelmek esetén – a kárpótlás összege tekintetében – azonos jogkövetkezmények megállapítása. Alkotmányos követelmény, hogy a hasonló alapon meghatározott sérelmekért – adott esetben az élet elvesztéséért – végeredményben hasonló mértékű kárpótlás járjon a jogosultak azonos körének.²⁶

²³ Az OGY határozatot 2011-ben – deregulációs felülvizsgálat keretében – helyezték hatályon kívül.

²⁴ A Kpt. 1-2. §-ai az élet elvesztéséért egyösszegű, egymillió Ft-os kárpótlást állapított meg az élő özvegynek, gyermeknek és szülőnek, ha az érintett halála a magyar igazságszolgáltatás diszfunkcionális működése miatt következett be.

²⁵ Kpt. 3. § (1)-(2) bekezdés és 5-6. §. A szovjet hadifogságba esett katona 1945. augusztus 1-jétől kényszermunkára hurcoltnak minősült. A kárpótlás havi életjáradék vagy kárpótlási jegy formájában járt.

²⁶ A törvényjavaslatban az élet elvesztéséért egyösszegű, 300 ezer Ft-os kárpótlás szerepelt.

A Kpt. ezt követően elfogadott módosítása az élet elvesztéséért való kárpótlásra jogosultságot a *deportálás*, valamint a *kényszermunka* során bekövetkezett elhalálozás esetében is megállapította,²⁷ továbbá kimondta, hogy a deportálásért, valamint a kényszermunkára hurcolásért a szabadságelvonás miatt megállapítható kárpótlásnál 10 %-kal több kárpótlás jár.

A jogosulti kör nagymértékű kiszélesítésével párhuzamosan az élet elvesztéséért járó, egyösszegű kárpótlás összegét jelentősen lecsökkentette a jogalkotó, de ezt az Alkotmánybíróság 46/2000. (XII. 14.) AB határozata alkotmányellenesnek találta.²⁸

Az Alkotmánybíróság a személyi kárpótlással kapcsolatos, fentiekben ismertetett *határozataiban leszögezte*, hogy az államot – a tulajdoni kárpótlással szemben – még részleges kárpótlási kötelezettség sem terheli, vagyis *az államnak nincs alkotmányos kötelezettsége a kárpótlás nyújtására*, ezért a visszamenőleges kárpótlás *jogalapja kizárólag a méltányosság*. A múlt rendszerekben sérelmet szenvedettek köre felmérhetetlen, a személyi sérelemokozásoknál objektív szempontokat felállítani szinte lehetetlen. A személyi sérelemokozásért járó kárpótlás ex gratia jellege miatt a jogosulti csoportok, illetőleg a juttatás mértékének meghatározásánál a törvényhozó mérlegelési jogköre szélesebb ugyan, de *szem előtt kell tartania az egyenlő méltóságú személyként kezelés alkotmányos követelményét*.

A személyi kárpótlás szabályain túl a Kpt. azt is rögzítette, hogy a törvényben említett szabadságelvonással kapcsolatos maradandó fogyatékoság vagy súlyos egészségkárosodás miatt *a sérelmet szenvedett a nemzeti gondozás keretében külön juttatásban részesül*.²⁹ Nem jogosult viszont nemzeti gondozási díjra, aki ugyanazon sérelem alapján hadigondozási pénzellátásban részesül.

Az Országgyűlés 2006 márciusában *törvényt fogadott el a személyi kárpótlás lezárásáról*, ami egyes jogosulti csoportba tartozók – köztük a szovjet kényszermunkára hurcolt személyek – számára lehetővé tette, hogy 2006. december 31-ig (újból) benyújtsák a kárpótlási kérelmüket.³⁰

---

²⁷ Kpt. 2. § (1) bekezdés d) pont. A Kpt. 2/A. és 2/B. §-ai értelmében *deportálás* a második világháború alatt – faji, vallási vagy politikai okból – külföldre történt deportálást; a *kényszermunka* pedig a szovjet szervek által történt kényszermunkára hurcolást, illetőleg szovjet bíróság politikai indítékú ítélete vagy más szovjet hatóság intézkedése alapján végrehajtott szabadságelvonást jelentett.

²⁸ Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a 30 ezer Ft-os összeg az élet elvesztésének súlyosságát – a személyi sérelemokozások miatti kárpótlás rendszerében – nem fejezi ki. *Az egyenlő méltóságú személyként kezelés elvét sérti*, hogy az élet elvesztéséért, mint legsúlyosabb sérelemért járó kárpótlás úgy lett meghatározva, hogy szükségszerűen és minden esetre kiterjedően kevesebb, mint a szabadságelvonáshoz kapcsolódó kárpótlás. A jogalkotó végül 400 ezer Ft-ban határozta meg a kárpótlás összegét.

²⁹ *A nemzeti gondozásról szóló 1992. évi LII. törvény* értelmében havi 5000 Ft nemzeti gondozási díjra volt jogosult az, aki a Kpt. alapján kárpótlásra jogosult, és a kárpótlásra jogosító sérelmével összefüggésben veszítette el a munkaképességének legalább 67 %-át. 2008-tól az a személy is jogosulttá vált a nemzeti gondozási díjra, aki legalább 50 %-os mértékű egészségkárosodást szenvedett.

³⁰ Az életüktől és a szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról szóló törvényben meghatározott határidők ismételt megnyitásáról és a kárpótlás lezárásáról szóló 2006. évi XLVII. törvény 1. § és 2. § (2) bekezdés.

II.2.2. Szociális jellegű juttatás a kényszermunkára hurcoltak részére

A személyi kárpótlás mellett a Kormány a legalább három évet elérő, meghatározott szabadságelvonást elszenvedett, „rokkant” magyar állampolgárok részére további *rendszeres, szociális jellegű juttatást* nyújtott. Az egyes, tartós időtartamú szabadságelvonást elszenvedettek részére járó juttatásról szóló **267/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet** (a továbbiakban: Korm. rendelet) 2003. január 1-jétől azok számára is biztosította a havi, meghatározott összegű juttatást, akiket „1944. október 1-jét követően Magyarországról polgári személyként, mint internáltat, a Szovjetunióba kényszermunkára elhurcoltak”.³¹

A Korm. rendelet 2013. májusi módosítását követően már az *egy évet elérő szabadságelvonás* miatt is igényelhető a juttatás.³²

Az Alkotmánybíróság **11/2003. (IV. 9.) AB határozatában** – több indítvány alapján – a *jogosulti csoportok meghatározását részben önkényesnek, ezért alkotmányellenesnek minősítette*. A juttatásra jogosultak egyik csoportjába a továbbiakban azok tartoznak, akiket „1944. október 1-jét követően a Szovjetunióba kényszermunkára elhurcoltak”.

Az Alkotmánybíróság leszögezte, hogy *azok között, akik a szabadságelvonást a Szovjetunióban szenvedték el, alapvetően két nagy csoport különíthető el*: akiknek az esetében született szovjet katonai bírósági, vagy egyéb hatósági döntés,³³ valamint akiket – azután, hogy a szovjet fegyveres erők fogságába kerültek – ilyen döntés nélkül a Szovjetunióba hurcoltak, ahol zárt táborban tartották őket fogva, és kényszermunkát végeztek velük. Ez utóbbi esetben mind polgári személyként, mind hadifogolyként sor kerülhetett az elhurcolásra. A Korm. rendelet 2003 januárjától hatályos módosítása részben – a Szovjetunióba internált polgári személyek tekintetében – biztosította ennek a körnek is a juttatást, azonban jól körülhatárolható érintetti köröket – így a volt hadifoglyokat és a nem internált polgári személyeket – a jogalkotó továbbra sem részesített a juttatásban.

Az adott történelmi korszakban (1944 vége és 1945) olykor teljesen esetleges volt az, hogy kit, milyen indokok alapján, illetve mely szerv, hatóság, és milyen módon fosztott meg szabadságától és hurcolt el kényszermunkára és/vagy börtönbüntetésre a Szovjetunióba. Ugyanígy az, hogy született-e írásba foglalt, egyediesített döntés az adott személy szabadságelvonásáról és ez alapján, vagy bármiféle egyedi döntés nélkül hadifogolyként, illetve az utcáról, polgári személyként hurcolták-e el kényszermunkára a Szovjetunióba, sokszor pusztán a véletlenül múltott.³⁴

Az Alkotmánybíróság megállapítása szerint – adott történelmi helyzetet figyelembe véve – a Korm. rendeletben meghatározott két külön személyi kör *együttesen alkot olyan homogén csoportot*. Ebben a tekintetben a csoportképző ismérv kizárólag az lehet, hogy *a szabadságkorlátozásra valamely szovjet szerv önkényes eljárása miatt került sor, az érintett személyt Szovjetunióba elhurcolták, és ebből következően a szabadságelvonást részben vagy egészben a Szovjetunió területén zárt táborban, fegyveres őrizet mellett töltötte le, továbbá, hogy a szabadságkorlátozás időtartama a három évet meghaladta*.

³¹ Korm. rendelet 1. § (1) bekezdés d) pont. A jelenleg hatályos szabályok szerint *juttatásra az a magyarországi lakóhellyel rendelkező magyar állampolgár jogosult*, aki a rá irányadó öregségi nyugdíjkorhatárt betöltötte vagy rokkant: a) aki legalább 67 %-os munkaképesség-csökkenést szenvedett, b) aki legalább 50 %-os egészségkárosodást szenvedett, vagy c) akinek egészségi állapota a rehabilitációs hatóság komplex minősítése alapján legfeljebb 50 %-os mértékű.

³² A juttatásra – korlátozott mértékben – a *túlélő házastárs* akkor jogosult, ha az elhunyt legalább három év szabadságelvonást szenvedett el (Korm. rendelet 4. §).

³³ Korm. rendelet 1. § (1) b) pont: Magyarországon, illetőleg onnan elhurcolva a szovjet katonai bíróság politikai okból elítélte, vagy más szovjet hatóság személyre szóló, írásba foglalt döntése alapján szabadságelvonással járó büntetést kapott, és a büntetését részben vagy egészben a Szovjetunióban töltötte le. Az Alkotmánybíróság ezt a rendelkezést – teljes egészében – megsemmisítette.

³⁴ Az Alkotmánybíróság azt is kiemelte, hogy még akkor is, ha született ilyen döntés, ennek bizonyítása, a másolat beszerzése rendkívüli nehézségekkel jár.

A csoportképzés szempontjából mellékes az, hogy a szabadságkorlátozás egyedi bírói ítélet, más hatóság személyre szóló, írásbeli döntése alapján, vagy ítélet nélkül történt. Kétségtelen, hogy az elítéltek esetében a fogva tartás ideje általában hosszabb volt, és a körülmények is sokkal szigorúbbak voltak, az ítélettel nem rendelkezők esetében viszont a bizonytalanság – vagyis az, hogy mivel nem került sor még formális eljárás lefolytatására sem, így a hazatérés lehetősége és ideje nem volt előre látható – nehezítette a helyzetüket. A sérelem alapvető jellemzői tekintetében – vagyis, hogy a fogva tartásra a Szovjetunióban, fegyveres őrizet mellett, zárt táborban került sor – a két csoport között nincs különbség.³⁵

2012-ben az Országgyűlés *a Szovjetunióba hurcolt magyar politikai rabok és kényszermunkások emléknepjévé nyilvánította* november 25-ét,³⁶ a Kormány pedig 2015-ben meghirdette a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékévé, melynek nyomán a téma országos figyelmet kapott.³⁷

2017. november 25-én – egy ferencvárosi légtalmai bunkerben – megnyílt *a Nemzeti Múzeum új állandó kiállítása „Malenkij robot”* – Kényszermunka a Szovjetunióban címmel.³⁸

II.3. A hadigondozás szabályozása

II.3.1. Rövid jogtörténeti áttekintés

A hadigondozásról szóló 1994. évi XLV. törvény általános indokolása az alábbi három bekezdés szerinti szöveggel ismerteti a hadigondozás szabályozásának történetét:

„A hadigondozottakról való gondoskodás több évszázados múltra tekint vissza hazánkban. Az első jelentős, átfogó törvényi szabályozás az első világháborút követően született (1933. évi VII. törvény), majd a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvény néhány rendelkezése is tartalmazott hadigondozásra vonatkozó előírásokat. A második világháború folyamán, majd azt követően 1948-ig kormányrendeletek, miniszteri rendeletek és utasítások születtek a kérdés szabályozására.

1948-ban politikai döntés nyomán eltörölték a hadigondozottakról való gondoskodás minden formáját, társadalmi szervezetük működését betiltották, székházukat államosították. Ebben az időszakban mintegy 800 ezer hadigondozott élt hazánkban, részben I. világháborús, de zömében II. világháborús sérült. Ez az állapot 1967-ig tartott, ekkor született meg a *Hadigondozási Szabályzat* [21/1967. (EüK. aug. rk.) Eü. M. számú utasítás], amely máig hatályban van.³⁹ Ez az utasítás rendezi a gyógyászati ellátást, biztosít néhány kedvezményt, de

---

³⁵ *Az Alkotmánybíróság vizsgálata során észlelte azt is, hogy a Korm. rendelet 1. § (1) bekezdés d) pontjának „Magyarországról” szövegrésze is alkotmányossági aggályokat vet fel. Egyrészt eltérő jogalkalmazói értelmezés alakulhat ki a tekintetben, hogy Magyarország jelenlegi, vagy az érintett korszak szerinti területéről rendelkezik-e a jogszabály. Másrészt a szovjet szervek nemcsak (az akkori) Magyarország, hanem más államok területéről – így például Ausztriából, Lengyelországból (Auschwitzből) és egyéb államokból – is hurcoltak el magyar állampolgárokat (civilket és katonákat) a Szovjetunióba hadifogolyként kényszermunkára. A Szovjetunió területén is eshettek hadifogságba katonák, akiknek fogva tartását 1945. augusztus 1-jét követően kényszermunkára kötelezésnek, és jogosulatlan szabadságkorlátozásnak ítélte a Kpt., mely így a megjelölt időpont utáni fogva tartás esetén alapot adott a kárpótlás odaitélésére. Az elszenvedett sérelem szempontjából – hasonlóan ahhoz, hogy az érintett személy esetében született-e írásba foglalt hatósági döntés – mellékes az a körülmény, hogy az adott személy – magyar állampolgárként – mely állam területén esett a szovjet szervek fogságába, honnan hurcolták el a Szovjetunióba. Így diszkriminatív az a megkülönböztetés, hogy csak a Magyarország területéről elhurcolt személyeknek jár a juttatás.*

³⁶ 41/2012. (V. 25.) OGY határozat a Szovjetunióba hurcolt magyar politikai rabok és kényszermunkások emléknepjéről. Az emléknep időpontja 1953. november 25-ére utal, ekkor érkezett haza a Gulag-lágerekből a politikai foglyok első csoportja.

³⁷ 1009/2015. Korm. határozat a Szovjetunióba hurcolt politikai foglyok és kényszermunkások emlékévé meghirdetéséről. Ld.: Márkus Beáta: i. m. 193. o.

³⁸ <https://malenkij.hu/latogatoi-informaciok#elerhetoseg>

³⁹ A Hadigondozási Szabályzat a Jogtárban nem található meg.

a pénzellátás kérdésében csak szűk körű, jövedelmi értékhatárhoz kötött jogosultságot deklarál. Ezzel a szabályozással gyakorlatilag a hadigondozottak 95 %-át kizárták a pénzellátásból.⁴⁰

A rendszerváltozás ezen a területen is kedvező változást hozott, mivel 1992. január 1-jétől bevezetésre került a kiegészítő hadigondozotti pénzellátás, amely jövedelmi értékhatárra tekintet nélkül, alanyi jogon biztosította a legalább 65 %-os hadirokkantak és a hadiözvegyek részére a havi rendszeres pénzellátást [6/1992. (I. 16.) Korm. rendelet]. Ezt módosította a 105/1993. (VII. 16.) Korm. rendelet, amely 1993. október 1-jétől kiterjesztette az alanyi jogosultságot az 50 %-os hadirokkantakra is, a pénzellátás összegét pedig megkétszerezte. Az elmúlt években egyre sürgetőbb igényként került előtérbe egy új, átfogó hadigondozási törvény elkészítése. Ezt főleg a hadigondozottak érdekképviselői szervei szorgalmazták, de az Országgyűlés ülésén több képviselő is támogatta az elképzelést.”

Az Alkotmánybíróság 2/1998. (VII. 12.) AB határozatának indokolása szintén tartalmaz egy rövid jogtörténeti áttekintést:

Az első világháború befejezését követően több mint egy évtizeden keresztül kormány- és miniszteri rendeletek bonyolult rendszere szabályozta a hadigondozást. Ezeket váltotta fel a hadirokkantak és más hadigondozottak ellátásáról szóló 1933. évi VII. törvénycikk (Hrt.), melynek szabályait – értelemszerűen – az első világháborúban teljesített hadiszolgálatban közvetlenül vagy közvetve elszenvedett veszteség alapján keletkezett hadigondozotti igények rendezése céljából alkották meg.⁴¹ Az alábbiakban a Hrt. értelmezéséről szóló 1998-as alkotmánybírósági határozat szövegét idézzük:

„A második világháború ideje alatt és azt követően az 1994. augusztus 31-ig hatályban levő Hrt. tartalmazta a hadigondozás szabályait.⁴²

A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk a törvényben megállapított kötelezettségek teljesítéséből adódóan megsérült személyekről és a meghalt személyek gyámolításra szoruló hátramaradottairól való gondoskodás elvi alapját teremtette meg, mert erre sem az érvényben lévő katonai ellátási törvények, sem a Hrt. nem nyújtottak alapot.

A fenti törvényi rendelkezés felhatalmazta a minisztériumot, hogy a gondozás részletszabályait rendelettel állapítsa meg.⁴³

A második világháború során bekövetkezett, a honvédelemről szóló törvényben megállapított kötelezettségek teljesítéséből adódó sérülés, illetőleg halál esetén tehát az e

---

⁴⁰ „1949-től 1992-ig politikai diszkrimináció következtében a hadigondozottakat kizárták a pénzellátásból. Ez a helyzet csak 1967-ben enyhült egy keveset, amikor értékhatárhoz kötötten visszaállították a pénzellátást. Azonban ez a megoldás is kedvezőtlen volt a korábbi, alanyi jogon járó juttatáshoz képest. Indokolt ezért, hogy a törvény egyösszegű térítés formájában némi kompenzációt nyújtson az elmaradt pénzellátásért.”

⁴¹ Hrt. 1. § (1) A világháborúban teljesített hadiszolgálatban, e szolgálatnak sajátserű természete következtében közvetlenül, vagy közvetve elszenvedett veszteség alapján a 2. §-ban felsorolt magyar állampolgároknak – amennyiben nem tartoznak az 1921:XXXII. törvénycikk, vagy az 1929:XV. törvénycikk hatálya alá – hadigondozásra van igényük.

2. § E törvény alapján hadigondozásban részesül a hadirokkant, hadiözvegy, hadiárva, hadigyámolt és a hadigondozott családtag.

⁴² A törvény alapelve volt, hogy a hadigondozottak csak az állam mindenkori teherbíró képességéhez mérten részesülhetnek pénzbeli ellátásban. A törvény I-IV. járadékosztályba rendelte sorolni az ellátásban részesülő hadirokkantakat aszerint, hogy kereső- és munkaképességük a hadiszolgálattal okszerű összefüggésbe hozható fogyatkozásuk következtében – legalább 25%-ban – tartósan látszóan csökkent [Hrt. 11. §].

⁴³ 1939. évi II. tc. 223. § (1) A jelen törvény rendelkezései alapján levontkötelezettséget, valamint a nemhivatásos állományban bármily tényleges katonai szolgálatot (ideértve a fegyvergyakorlatot és lövészkiképzést is) teljesítő, továbbá honvédelmi munkára vagy közérdekű légvédelmi szolgálatra igénybevett vagy önkéntes jelentkezés alapján alkalmazott személyeknek, valamint eltartásra szoruló hátramaradottaiknak a jelen törvény alapján teljesített szolgálatból (munkából) kifolyólag szenvedett sérülés, sebesülés, más egészségrontás, illetőleg halál esetében gondozásra van igényük. A gondozásban részesítendő kört, a gondozás közelebbi előfeltételeit és módoszatait, valamint mértékét a rokkantellátásról szóló 1933:VII. törvénycikk rendelkezéseinek figyelembevételével mellett a minisztérium rendelettel állapítja meg.

felhatalmazás alapján kibocsátott 11.200/1939. M. E. rendelet és nem a Hrt. szabályozta az e veszteséget szenvedett személyek gondozásának feltételeit.⁴⁴

A második világháború során több jogszabály született a háborús események által okozott egyéb károk (pl. légítámadások következményeinek) elhárításáról.

A 346/1945. M. E. rendelettel megkezdődött a hadigondozás szabályainak módosítása, bizonyos személyi körre korlátozása.

A korlátozások alapvetően kétirányúak voltak: egyrészt kizártak a hadigondozásból egyes, 1944. október 15-ét követően igényjogosulttá vált személyeket, másrészt a hadigondozottak pénzellátásra való jogosultságát a megélhetést biztosító jövedelem vagy tevékenység hiányához kötötték. A fenti jogszabályok az igényjogosultak osztályba sorolását is többször módosították.

A hadigondozottak járadékának felemeléséről szóló 68/1958. (XII. 24.) Korm. rendelet, majd a hadigondozásról szóló – többször módosított – 21/1967. (Eü. K. aug. rk.) EüM utasítás volt több mint két évtizeden át a hadigondozás mértékét és részben feltételeit megállapító jogszabály.⁴⁵

A hadigondozás második világháború alatti és utáni szabályozása változásainak, valamint a jogalkalmazói gyakorlatnak a vizsgálata jóval alaposabb – jelen elvi állásfoglalás kereteit meghaladó – kutatást igényelne.⁴⁶ Mindazonáltal megállapítható, hogy 1948 után is születettek jogszabályok a hadigondozás, illetve a hadigondozási igazgatás szabályozása tárgyában, melyek a hadigondozottak pénzellátásának, ingyenes ápolásra, kezelésre, gyógyszerellátásra való jogosultságának szűkítését,⁴⁷ illetőleg az igazgatás szervezeti változásait (köztük az Országos Hadigondozó Hivatal és a hadigondozó bizottságok megszüntetését) tükrözik.⁴⁸

A Hrt. 1949. szeptemberi módosítása kimondta, hogy a pénzellátásra nem jogosult hadirokkant nem részesülhet ingyenes ápolásban, kezelésben és gyógyszerellátásban.⁴⁹

A Hrt. 1949. novemberi módosítása pedig hatályon kívül helyezte a „hadigondozó bizottságok” cím alatt található rendelkezéseket, ugyanakkor az igénymegállapítási eljárás szabályai között változatlanul az szerepelt, hogy az ellátás megállapítására irányuló kérelmet a lakóhely szerint illetékes hadigondozó bizottságnál kell előterjeszteni.⁵⁰

II.3.2. A hatályos törvényi szabályozás

A honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény (Hvt.) kimondta, hogy a hadi eredetű sérülést szenvedettek és hozzátartozóik ellátása (hadigondozás) állami feladat, amelyről külön jogszabály rendelkezik. A hadigondozott megélhetését pénzbeli támogatással és természetbeni ellátással kell biztosítani. A hadigondozásra jogosultat hadirokkantként, hadigyámoltként, hadiözvegyként, hadiárvaként, illetve hadigondozott családtagként kell gondozásba venni.⁵¹

⁴⁴ Az 1939. évi II. tc. 223. § (4) bekezdése kimondta, hogy – a világháború hadigondozottai helyzetének javítása érdekében – a minisztérium rendelettel módosíthatja a Hrt. rendelkezéseit.

⁴⁵ 2/1998. (VII. 12.) AB határozat

⁴⁶ Ld: Sztanó Zsuzsanna – Mihók Sándor: Hadigondozás Magyarországon az I. világháborút követően. Honvédségi Szemle 2014/3. 132-139. o. <https://honvedelem.hu/images/media/5f58c3a1d8ae1331208590.pdf>; Ld.: Kocsis Pirokska: Hadirokkant sors a második világháború után; 2010/4. szám.

https://archivnet.hu/hadtortenet/hadirokkant_sors_a_masodik_vilaghaboru_utan.html

⁴⁷ 3210/1949. (IV. 9.) Korm. rendelet egyes hadigondozási rendelkezések módosítása tárgyában; 4178/1949. (VIII. 3.) Korm. rendelet egyes hadigondozási és háborús polgári gondozási kérdések szabályozása tárgyában; 4242/1949. (IX. 17.) MT rendelet a Hrt. 12. §-ának módosítása tárgyában; 56/1952. (VI. 28.) MT rendelet a hadigondozási pénzellátás előfeltételéről megszabott kereseti és jövedelmi értékhatárok módosításáról.

⁴⁸ 4333/1949. (XI. 29.) MT rendelet a hadigondozási igazgatás átmeneti rendezése tárgyában; 152/1950. (V. 31.) MT rendelet a hadigondozási igazgatás egyszerűsítése tárgyában.

⁴⁹ Hrt. 12. § (4) bekezdés

⁵⁰ Hrt. 20. § és 21. § (1) bekezdés

⁵¹ A 2004. december 31-ig hatályos Hvt. 188. §.

Az Országgyűlés – eleget téve a Hvt. rendelkezésének – tisztelettel emlékezve meg a hadiesemények során tanúsított példás helytállás következtében hősi halált halt, vagy megrokkant katonákról, polgári lakosokról és ezek hozzátartozóiról, elismerve, hogy hadieredetű veszteségek a jelenben és a jövőben is bekövetkezhetnek – a nemzetgazdaság korlátozott teherbíró képességére is figyelemmel – alkotta meg a *hadigondozásról szóló 1994. évi XLV. törvényt (Hdt.)*, amely 1994. szeptember 1-jén lépett hatályba.

II.3.2.1. A Hdt. alkotmányosságának vizsgálata

Az Alkotmánybíróság a *2/1998. (VII. 12.) AB határozatában* vizsgálta először a Hdt. egyes rendelkezéseinek – köztük az egyösszegű térítés szabályainak – alkotmányosságát.

A testület megállapította, hogy *alkotmányellenes helyzet állt elő azzal, hogy az Országgyűlés – a hadirokkantakkal, hadiözvegyekkel és volt hadiárvékkal ellentétben – nem szabályozta a volt hadigyámoltaktól és a volt hadigondozott családtagoktól politikai okból elvont pénzellátás egyösszegű ellentételezését.*⁵²

A határozat indokolásában az alábbiakra mutattak rá: *A honvédelmi kötelezettség teljesítése során, a haza védelmében az állampolgárok károkat szenvedhetnek el. A kár bekövetkezte ebben az esetben az állam által elháríthatatlannak minősül, és a károsultnak nincs jogalapja, hogy annak megtérítését a károkozón kívül mástól, így például az államtól követelje. Az elszenvedett veszteségek teljes megtérítésére az érintett állampolgároknak nincs alanyi joga, de a jogalkotó békeidőben rendszerint a károk teljes megtérítését rendeli el, egyrészt azért, hogy a honvédelmi kötelezettség teljesítésére ösztönözzön, másrészt ekkor a tényleges fegyveres szolgálat az állampolgároknak csak kis részét érinti.*

Az Alkotmánybíróság egy korábbi határozatában már megállapította, hogy *az egyenlő bánásmódnak* nemcsak a jogok, hanem *az állampolgári kötelességek*, így a honvédelmi kötelezettséggel járó terhek *tekintetében is érvényesülnie kell.*⁵³ Ebből következően a fegyveres szolgálat során kárt szenvedettek terhe aránytalan lenne a többi állampolgáréval szemben, ha kárukat nem térítenék meg teljes mértékben.

Más viszont a helyzet akkor, ha a haza védelmét igénylő esemény az állampolgárok többségét tényleges szolgálati kötelezettséggel terheli, és a honvédelmi kötelezettség teljesítése során vagy attól függetlenül polgári lakosként az állampolgárok többsége vagy tömege sérelmet szenved, az állam vagyona pedig olyan mértékben csökken, hogy nem áll rendelkezésre a teljes kártalanításhoz szükséges összeg. Ekkor a veszteségek lehetőség szerint egyenlő elosztása lehet csupán a cél, a károsultak teljes kártalanítása nem megvalósítható.

Az Alkotmánybíróság a kárpótlással kapcsolatos határozataiban már megállapította, hogy *nem vezethető le az Alkotmányból az állam helytállási kötelezettsége a korábbi rendszerekben*, a jogállam mércéjével mérve esetleg *alkotmányellenesen okozott sérelmekért.* A hadigondozotti pénzellátásoknak a korábbi rendszerben történt elvonása sem teremt alanyi jogot azok megtérítésére.

Ha azonban az állam úgy dönt, hogy kárpótlást biztosít, akkor az azonos sérelmet szenvedettek között nem tehet hátrányos megkülönböztetést. Ha a jogalkotó ellentételezni kívánta mindazok sérelmét, akiknek hadigondozotti járadékát politikai okból megvonták, nincs alkotmányos szempontból elfogadható indoka annak, hogy e személyek közül miért hagyta ki a volt hadigyámoltakat és a volt hadigondozott családtagokat.⁵⁴

⁵² A Hdt. 1997. áprilisi hatállyal módosított 10. § (1) bekezdése kimondta: „Az a hadirokkant, hadiözvegy és volt hadiárva, akinek a korabeli hadigondozó hatóság által megállapított pénzellátását 1944. december 22-ét követően politikai okból megszüntették vagy szüneteltették, illetve ilyen ellátás iránti kérelmét politikai okból elutasították, az elmaradt pénzellátás kompenzálására egyösszegű térítésre jogosult.”

⁵³ 46/1994. (X. 21.) AB határozat

⁵⁴ Az Alkotmánybíróság azt is leszögezte, hogy a múlt rendszerekben elszenvedett sérelmek eltérő jellegéből és lehetőség szerinti arányosításának követelményéből következik, hogy *nem alkotmányellenes*, ha a jogalkotó az elvont hadigondozotti pénzellátás alapjául szolgáló, eredeti sérelmekből kiindulva a közvetlenül érintett

A testület azt is kifejtette, nem következik az Alkotmányból az, hogy a hadieredetű fogyatkozást szenvedett személyen túl más személy veszteségeit az államnak a hadigondozás keretében kell megoldania. Amennyiben a jogalkotó úgy dönt, hogy e személyeket hadigondozottként részesíti támogatásban, úgy – a diszkrimináció tilalmának korlátai között – szabadon dönthet arról, hogy kit kell és milyen feltételekkel hadigyámoltnak, hadiözvegynek, illetve hadiárvának tekinteni. A jogalkotó azt is szabadon eldöntheti, hogy a hozzátartozók vonatkozásában a hadigondozást milyen feltétel bekövetkeztével (például életkor, újraraházasodás) szünteti meg.

Az Alkotmánybíróság azt a kérdést is vizsgálta, nem sérti-e az Alkotmányt, hogy csak a Magyarországon élő magyar állampolgárok jogosultak hadigondozásra.⁵⁵ A **179/D/1999. AB határozatban** a testület leszögezte, hogy az államnak a polgárai felé fennálló kötelezettségei az Alkotmányban általános jelleggel szerepelnek, és nem jelentenek alanyi jogot egy bizonyos meghatározott jövedelem megszerzéséhez, vagy ellátásban való részesüléshez.⁵⁶ E körben a jogalkotó maga határozhatja meg, hogy milyen eszközökkel éri el társadalompolitikai céljait, és az egyes ellátási formákat különböző jogosultsági feltételekhez kötheti, ezek meghatározásánál pedig széles körben mérlegelheti a társadalom gazdasági és szociális helyzetét. A jogalkotó a gazdaság helyzetére, az ellátórendszerek teherbírására tekintettel alakíthatja a szociális ellátások körét mindaddig, amíg valamely az Alkotmányban rögzített elv – például a diszkrimináció tilalmának elve – nem sérül. Ebből eredően *a rászorultaknak csak arra van alapvető joguk, hogy az ellátás iránti igényük elbírálása azonos szempontok alapján, tárgyilagosan, hátrányos megkülönböztetés nélkül, az elbírálásra vonatkozó eljárési szabályok korrekt alkalmazásával történjen.*⁵⁷

A **38/2011. (V. 12.) AB határozatban** az Alkotmánybíróság hivatalból eljárva megállapította, hogy *a jogalkotó mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet idézett elő azzal, hogy a hadirokkantak havi rendszeres járadékának emelésekor az V. járadékosztályba tartozókat nem kezelte azonos méltóságú személyekként az I-IV. járadékosztályba tartozókkal.*⁵⁸

A határozat indokolása szerint a *hadirokkant járadék* természetét illetően megállapítható, hogy az egy alkotmányos kötelezettség teljesítése során kárt szenvedett személynek folyósított pénzbeli ellátás. Az ilyen jellegű *juttatásoknál a jogalkotót széles körű mérlegelési jog illeti meg* mind a jogosulti kör, mind a juttatás mértéke és egyéb jellemzője meghatározása tekintetében, azonban ekkor is irányadóak a hátrányos megkülönböztetés tilalmára vonatkozó követelmények.⁵⁹

---

hadirokkantaknak nagyobb térítést biztosít, mint a volt hadiárvának. Hasonlóképpen alkotmányosan indokolható a térítés mértékében kifejeződő, nem aránytalan megkülönböztetés a hadiözvegyek és a volt hadiárvaik között.

⁵⁵ A Hdt. 1. §-a alapján kizárólag a Magyarországon élő magyar állampolgárok voltak jogosultak hadigondozásra. A jogalkotó 2015 júliusától minden magyar állampolgár számára megnyitotta a hadigondozásra való jogosultságot.

⁵⁶ 600/B/1993. AB határozat

⁵⁷ 292/B/1998. AB határozat

⁵⁸ Az alkotmányossági problémát az okozta, hogy a járadékemelés alapján az I-IV. osztályba tartozók egységesen, köztük az arányosságot megtartva, az emelés előtti összeghez képest viszonylag magasabb emelésben részesültek, míg az V. járadékosztályba tartozók semmilyen emelést nem kaptak.

⁵⁹ A határozatból nem vezethető le, hogy a jogalkotónak feltétlenül további költségvetési forrást kellene biztosítania a járadékemelésre, csupán az, hogy a rendelkezésre álló források elosztásakor az emberi méltóság követelményét is figyelembe vevő szabályokat kell alkotnia, és az elosztás módját és mértékét erre tekintettel kell meghatároznia.

II.3.2.2. Alapvető fogalmak és szabályok

A jelenleg hatályos Hdt. értelmében **hadigondozásra jogosult (hadigondozott):**

- a) az a magyar állampolgár, aki az első vagy második világháborúban teljesített katonai szolgálat (ideértve a hadifogságot és a munkaszolgálatot is), kötelező katonai előképzés (leventekötelezettség), légitámadás, hadművelet, visszamaradt robbanóanyag felrobbanása (együtt: szolgálat)⁶⁰ során vagy következtében, testi épsége vagy egészsége károsodása folytán hadieredetű fogyatkozást szenvedett (**hadirokkant**);
- b) akit hadigyámoltként, hadiözvegyként, hadiárvaként, hadigondozott családtagként; illetve volt hadiárvaként, volt hadigyámoltként, volt hadigondozott családtagként kell gondozásba venni.⁶¹

A **hadirokkantakat** – a hadi eredetű fogyatkozásuk által bekövetkezett egészségkárosodás mértéke szerint – különböző járadékosztályokba (I-V.) kell sorolni, amit rehabilitációs szakértői szerv végez.⁶² **Hadieredetű fogyatkozás** az Mmtv. szerinti egészségkárosodás, valamint a szolgálattal össze nem függő egészségkárosodásnak a szolgálat folytán bekövetkező súlyosbodása.⁶³

Hadigyámolt a hadirokkant személy gyermeke 16 éves koráig; ha oktatási intézmény nappali tagozatán tanul, a tanulmányok idejére, de legfeljebb 25 éves koráig.⁶⁴

Hadiözvegy a szolgálat következtében meghalt személy özvegye; továbbá – bizonyos családjogi feltételekkel – a hadirokkantként hadigondozásba vett, vagy az okirattal bizonyított hadi eredetű fogyatkozást szenvedett személy özvegye is.⁶⁵

Hadiárva a szolgálat következtében meghalt személy, illetve a meghalt hadirokkant gyermeke, a hadigyámoltra vonatkozó feltételek esetén.⁶⁶

Hadigondozott családtag a szolgálat következtében meghalt személy, illetve a hadirokkant által (életében) ténylegesen eltartott, 60. évét betöltött (vagy legalább 67 %-ban csökkent munkaképességű, illetve legalább 50 %-os egészségkárosodású) szülője, nagyszülője, testvére és féltestvére.⁶⁷

Volt hadiárva az, akinél már nem állnak fenn a hadigyámoltra vonatkozó feltételek (már elmúlt 16 éves stb.), és akit – a szolgálat következtében meghalt szülője halála miatt – hadiárvaként hadigondozásba vettek; vagy aki – a hadigondozásba vétel bármely okból történt elmaradása esetén – okirattal bizonyítja, hogy szülője a szolgálat következtében halt meg.⁶⁸

---

⁶⁰ Hdt. 2. § a)-f) pont

⁶¹ Hdt. 1. § (1) bekezdés

⁶² Hdt. 3. § A 20 %-os mérték alatti egészségkárosodás esetén nincs lehetőség a hadirokkanti státusz (járadék) megállapítására.

⁶³ Hdt. 2. § g) pont

⁶⁴ Hdt. 4. § *A hadirokkant gyermeke hadigyámoltnak minősül* a) a gyermek tizenhatodik életévének betöltéséig; b) ha oktatási intézmény nappali tagozatán tanul, a tanulmányok tartamára, de legfeljebb a huszonötödik életév betöltéséig; c) ha a gyermek az a) és b) pontban meghatározott időtartam alatt tartósan megrokkant, ennek az állapotnak a tartamára, a gyermek életkorára tekintet nélkül, feltéve, hogy munkaképességének csökkenése a 67 %-ot, illetve egészségkárosodása az 50 %-ot elérte.

⁶⁵ Hdt. 5. § (1) *Hadiözvegy* a szolgálat következtében meghalt személy – katonai szolgálat esetén a Magyarország területéről katonai szolgálatra bevonult és a katonai szolgálat következtében meghalt személy – özvegye. *Hadiözvegy* továbbá a) a hadirokkantként hadigondozásba vett, vagy b) okirattal bizonyított hadieredetű fogyatkozást szenvedett személy özvegye is, ha a házasságot a hadieredetű sérülés bekövetkezése előtt kötötték, vagy a házastárs halálakor már legalább 5 éve együtt éltek, vagy házasságukból gyermek született.

⁶⁶ Hdt. 6. §

⁶⁷ Hdt. 7. §

⁶⁸ Hdt. 7/A. § (1) *Volt hadiárva*, a) akit a szolgálat következtében meghalt szülője – katonai szolgálat esetén a Magyarország területéről katonai szolgálatra bevonult és a katonai szolgálat következtében meghalt szülője – halála miatt hadiárvaként hadigondozásba vettek, vagy b) aki a hadigondozásba vétel bármely okból történt elmaradása esetén okirattal bizonyítja, hogy szülője a szolgálat következtében halt meg, ha a 4. §-ban meghatározott feltételek már nem állnak fenn.

Volt hadigyámolt az, akinél már nem állnak fenn a hadigyámoltra vonatkozó feltételek (már elmúlt 16 vagy 25 éves), és akit – szülője hadirokkantsága miatt – hadigyámoltként hadigondozásba vettek; vagy aki – a hadigondozásba vétel bármely okból történt elmaradása esetén – okirattal bizonyítja, hogy valamelyik szülője az ő (a gyermek) 16., illetve legfeljebb 25. életévének betöltése előtt hadirokkanttá vált.⁶⁹

Volt hadigondozott családtag az, akit a szolgálat következtében meghalt unokája, gyermeke, testvére, vagy féltestvére halála miatt hadigondozott családtagként hadigondozásba vettek, vagy aki – a hadigondozásba vétel bármely okból történt elmaradása esetén – okirattal bizonyítja, hogy unokája, gyermeke, testvére, vagy féltestvére a szolgálat következtében halt meg.⁷⁰

A hadigondozás állami feladat, amelynek során az ellátások és kedvezmények jövedelmi értékhatárra tekintet nélkül illetik meg a jogosultat. A hadigondozás iránti kérelem határidő-korlátozás nélkül bármikor előterjeszhető.⁷¹

Az ellátás formái: egyösszegű térítés, hadirokkant-járadék, ápolási pótlék, hadiözvegyi járadék, (volt) hadiárva járadéka, (volt) hadigondozott családtag járadéka, volt hadigyámolt járadéka; temetési hozzájárulás, térítésmentes gyógyászati ellátás, gyógyászati segédeszköz-ellátás.⁷²

Az elmaradt pénzellátás kompenzálására – 250 ezer Ft-tól 50 ezer Ft-ig terjedő – **egyösszegű térítésre jogosult** az a hadirokkant, hadiözvegy, volt hadiárva, volt hadigyámolt és volt hadigondozott családtag, akinek a korabeli hadigondozó hatóság által megállapított pénzellátását 1944. december 22-ét követően politikai okból megszüntették, vagy szüneteltették, illetve ilyen ellátás iránti kérelmét politikai okból elutasították, továbbá aki ez irányú kérelmét politikai okból elő sem terjesztette. Meg kell állapítani az egyösszegű térítést annak a hadirokkantnak és hadiözvegynek, akinek hadigondozotti igényjogosultsága 1991. december 31-e előtt fennállt, de számára pénzellátást ezen időpontot követően állapítottak meg. A pénzellátás politikai okból történő megszüntetése, szüneteltetése, illetve elutasítása bizonyítására dokumentumok hiányában a kérelmező írásos nyilatkozata elfogadható.⁷³

Havi rendszeres járadékra jogosult az a volt hadiárva, volt hadigondozott családtag és volt hadigyámolt, akinek igénye 1949. január 1-je előtt bekövetkezett veszteségen alapul, de a) pénzellátását a Hrt. alapján⁷⁴ megszüntették, b) a pénzellátását politikai okból megszüntették vagy szüneteltették, c) a pénzellátás iránti kérelmét politikai okból elutasították, vagy d) a pénzellátás iránti kérelmét politikai okból elő sem terjesztette.⁷⁵

Veszteség a hadigondozásra való jogosultságot megalapozó bármely hátrány.⁷⁶

---

⁶⁹ Hdt. 7/A. § (2) *Volt hadigyámolt*, a) akit szülője hadirokkantsága miatt hadigyámoltként hadigondozásba vettek, vagy b) aki a hadigondozásba vétel bármely okból történt elmaradása esetén okirattal bizonyítja, hogy valamelyik szülője a gyermek 4. § a) vagy b) pontjában meghatározott életkorának betöltése előtt hadirokkanttá vált, ha a 4. §-ban meghatározott feltételek már nem állnak fenn.

⁷⁰ Hdt. 7/A. § (3) bekezdés

⁷¹ Hdt. 9. § és 26. § (1) bekezdés

⁷² Hdt. 10-18. §

⁷³ Hdt. 10. § (1) és (2) bekezdés 10. § (4) Ezen szakasz tekintetében *volt hadiárva*, akit szülője halála miatt, *volt hadigyámolt*, akit szülője hadirokkantsága miatt, *volt hadigondozott családtag*, akit unokája, gyermeke vagy testvére halála miatt hadiárvaként, hadigyámoltként, illetve hadigondozott családtagként hadigondozásba vettek, vagy aki okirattal bizonyítja, hogy ezen ellátások valamelyike iránti igénye fennállt.

⁷⁴ Hrt. 6. § (1) Megszűnik a pénzellátása bármely hadigondozottnak, ha

h) életének tizenhatodik évét elérte, vagy az ellátás meghosszabbításának hatálya letelt;

i) házasságra lép.

⁷⁵ Hdt. 14/A. § és 15/A. §

⁷⁶ Hdt. 2. § h) pont

III. A hadigondozotti ellátással összefüggő panaszügyek áttekintése

A rendelkezésekre álló dokumentumok szerint a hozzám érkezett 70 panaszügy közül három ügyben *hadirokkant-ellátás*, két ügyben *hadiözvegyi ellátás*, a többi ügyben pedig *volt hadigyámolti ellátás* (rendszeres havi járadék, illetve egyösszegű térítés) iránt nyújtottak be kérelmet az ügyfelek. Az ügyek döntő többségében a Békési Járási Hivatal, néhány ügyben a Békéscsabai Járási Hivatal, illetve a Gyomaendrődi Járási Hivatal járt el első fokon.

III.1. Hadirokkant-járadék, illetve hadiözvegyi ellátás iránti kérelmek elbírálása

1.1. *Két –1927-ben született, és a Szovjetunióban 1945. január 1. és 1948. július 30. illetve 1947. július 31. között munkatáborban volt – ügyfél hadirokkant-járadék megállapítása iránt nyújtott be kérelmet. A Békési Járási Hivatal a kérelmüket elutasította, mert a rehabilitációs szakértői szerv csupán 10 %-os hadi eredetű egészségkárosodásukat állapította meg, ami alapján a Hdt. értelmében nem minősülnek hadirokkantnak.⁷⁷ A harmadik, 1926-ban született ügyfél hadirokkant-járadék megállapítása iránti kérelmét a Békési Járási Hivatal szintén elutasította.⁷⁸*

A panaszos kifejtette, hogy a szovjet munkatáborokban elviselt – ma már szinte felfoghatatlan – szenvedések után *az érintettek megaláznak és méltánytalannak tartják a szakértői vizsgálatot még akkor is, ha a Hdt. így rendelkezik.*

1.2. *Az egyik ügyfél hadiözvegyi ellátás megállapítása iránti kérelmét a Békési Járási Hivatal elutasította, mert a rendelkezésre álló dokumentumok alapján az ügyfél néhai házastársának hadi eredetű fogyatkozása, illetve hadirokkantságának ténye nem volt bizonyított.⁷⁹ A másik ügyben az özvegy az 1957-ben elhunyt férjére tekintettel kérte a hadiözvegyi ellátást, de kérelmét szintén elutasították.⁸⁰*

III.2. Volt hadigyámolti ellátás iránti kérelmek elbírálása

III.2.1. A kérelmek elutasítása az ügyfelek születési idejére tekintettel

A rendelkezésekre álló dokumentumok alapján megállapítottam, hogy az első fokon eljáró Békési Járási Hivatal az 1949. január 1. után született 33 ügyfél volt hadigyámolti ellátás iránti kérelmét – további, érdemi vizsgálat nélkül – 2019 májusától azzal az indokkal utasította el, hogy a kérelmezőnek már a veszteség időpontjában jogképesnek kellett lennie ahhoz, hogy jogosultságot szerezhesen. *„Tekintve, hogy a kérelmező a jogszabályi előírások szerinti lehetséges időpont után született, szülője a születése előtt vált esetlegesen hadirokkanttá, így nem minősült hadigyámoltnak.”⁸¹*

⁷⁷ Az AJB-916/2021. és 905/2021. számú ügyek. A hadirokkantság mértékének a Hdt. 3. § (2) bekezdése alapján el kell érnie a 20 %-ot.

⁷⁸ Az AJB-909/2021. számú ügyben az elsőfokú határozat teljes egészében nem áll rendelkezésekre.

⁷⁹ Az ügyfél nem csatolta a házastársa hadirokkantságára, illetve hadi eredetű egészségkárosodására vonatkozó dokumentumot, és ilyen irat a megkeresett szerveknél sem volt fellelhető (AJB-917/2021. számú ügy).

⁸⁰ A Békési Járási Hivatal érdemi döntése nem áll rendelkezésekre (AJB-978/2021. számú ügy).

⁸¹ Ügyszámok: AJB-882/2021., AJB-892/2021., AJB-893/2021., AJB-897/2021., AJB-899/2021., AJB-902/2021., AJB-903/2021., AJB-906/2021., AJB-907/2021., AJB-908/2021., AJB-912/2021., AJB-914/2021., AJB-965/2021., AJB-967/2021., AJB-969/2021., AJB-970/2021., AJB-973/2021., AJB-975/2021., AJB-1071/2021., AJB-1201/2021., AJB-1202/2021., AJB-1205/2021., AJB-1206/2021., AJB-1209/2021., AJB-1218/2021., AJB-1222/2021., AJB-1239/2021., AJB-1241/2021., AJB-1290/2021., AJB-1291/2021., AJB-1292/2021., AJB-1293/2021., AJB-1294/2021.

Az ügyek egy része – fellebbezés folytán – a másodfokú hatósághoz került. Az egyik, 1959-ben született *ügyfél a fellebbezésében kifejezetten vitatta*, hogy a születési idejére tekintettel nem érvényesíthette az igényét: „*A Hdt. 15/A. §-a alapján az igénynek kell 1949. január 1. előtt bekövetkezett vesztéségen alapulnia, nem pedig a kérelmező születési időpontjának.*”⁸²

A jogalkalmazói gyakorlatot a másodfokon eljáró Békés Megyei Kormányhivatal is megerősítette. A másodfokú határozatok indokolása szerint „*a Hdt. 15/A. § a)-d) pontjai azokban az esetekben alkalmazhatóak, ha a fentiek alapján hadirokkant jogállást nyert szülő volt hadigymoltnak minősülő gyermekének igénye 1949. január 1-je előtt bekövetkezett vesztéségen alapult, és őt az 1949. évben meghozott politikai döntés fosztotta meg ellátásától*”. Az ügyfél „*1959. év április hó 1. napján született, így őt a korabeli magyar hatóság 1949. január 1. napját megelőzően nem vehette hadigymolti hadigondozásba*”.⁸³ A többi – rendelkezésemre álló – másodfokú határozat is ezt az indokolást tartalmazta.⁸⁴

Az egyik érintett személy ráadásul – állítása szerint – a Mezőberényi Kormányablaknál elő sem tudta terjeszteni a kérelmét, mert a születési idejére tekintettel nem fogadták azt be, így az ügyében eljárás sem indult.⁸⁵

Fontos megjegyezni azonban, hogy a Békési Járási Hivatal nem mindegyik elsőfokú határozata,⁸⁶ valamint a Békéscsabai, illetőleg a Gyomaendrődi Járási Hivatalok rendelkezésemre álló határozatai sem erre az elutasítási okra hivatkoztak.⁸⁷

A Hdt. alapján havi rendszeres járadékra kizárólag azon volt hadiárva, volt hadigondozott családtag és volt hadigymolt jogosult, akinek igénye 1949. január 1-je előtt bekövetkezett vesztéségen alapul, de a pénzellátását korábban az 1933. évi VII. tc. (Hrt.) alapján megszüntették, illetőleg politikai okból szüntették meg vagy szüneteltették (vagyis korábban már hadigondozásba vették); a pénzellátás iránti kérelmet politikai okból elutasították, vagy a kérelmet politikai okból elő sem terjesztette (vagyis nem vették hadigondozásba).⁸⁸

A Hdt. értelmében vesztés a hadigondozásra való jogosultságot megalapozó bármely hátrány,⁸⁹ vagyis a halál és a hadieredetű fogyatkozás (egészségkárosodás), melynek – a járadékra való jogosultság törvényi feltételeként – 1949. január 1-je előtt kellett bekövetkeznie.

Ebből következően a volt hadiárvának azt kell okirattal bizonyítania, hogy a szülője – a szolgálat következtében – 1949. január 1-je előtt halt meg.⁹⁰ A volt hadigymoltnak (és a volt hadigondozott családtagnak) pedig azt kell okirattal bizonyítania, hogy valamelyik szülője 1949. január 1-je előtt bekövetkezett hadieredetű fogyatkozás következtében – az igénylő gyermek meghatározott életkorának⁹¹ betöltése előtt – vált hadirokkanttá.⁹²

---

⁸² Az AJB-897/2021. számú ügy.

⁸³ A 2019. július 10-én kelt másodfokú határozat (AJB-897/2021. számú ügy).

⁸⁴ Ügyszámok: AJB-892/2021., AJB-973/2021., AJB-1241/2021., AJB-1239/2021., AJB-1294/2021.

⁸⁵ Az AJB-1204/2021. számú ügy.

⁸⁶ A Békési Járási Hivatal 2019. április 10-én kelt határozatában az 1951-ben született ügyfél kérelmét még nem a születési idejére tekintettel, hanem az édesapja hadirokkanti státusza bizonyítottságának hiányában utasította el (AJB-1215/2021.).

⁸⁷ A Békéscsabai Járási Hivatal két határozatában nem az 1949. január 1-je után született ügyfelek születési idejére alapozta a kérelem elutasítását, hanem kizárólag a kérelmezők szüleinek hadirokkantságára, illetve hadi eredetű fogyatkozására vonatkozó okirati bizonyítékok hiányát vette figyelembe (AJB-1211/2021., AJB-966/2021.). A Gyomaendrődi Járási Hivatal az 1951-ben született ügyfél kérelmét azért utasította el, mert a kérelmező édesanyjának hadirokkanttá minősítésére nem került sor, így a kérelmező nem tekinthető volt hadigymoltnak (AJB-1240/2021.).

⁸⁸ Hdt. 14/A. § és 15/A. §

⁸⁹ Hdt. 2. § h) pont

⁹⁰ Hdt. 7/A. § (1) bekezdés b) pont és 14/A. §

⁹¹ Hdt. 4. § a) vagy b) pont: A hadirokkant gyermeke hadigymoltnak minősül a) a gyermek tizenhatodik életévének betöltéséig; b) ha oktatási intézmény nappali tagozatán tanul, a tanulmányok tartamára, de legfeljebb a huszonötödik életév betöltéséig.

⁹² Hdt. 7/A. § (2) bekezdés b) pont és 15/A. §

III.2.2. A hadi eredetű fogyatkozásra vonatkozó bizonyítékok értékelésének problémája, illetve a kérelmek nem egyforma elbírálása különböző megyékben élő testvérek esetén

A hadigondozási eljárásokban a hadi eredetű fogyatkozásra (egészségkárosodásra) vonatkozó bizonyítékok beszerzése, mérlegelése, az okirati bizonyítékok, illetve az ügyféli nyilatkozat értékelése jelenti a legnagyobb kihívást a jogalkalmazó szervek számára.

Az eljárás során a *kérelmezőnek* – korabeli szolgálati, katonai, kórházi iratokkal és hatósági igazolásokkal, ezek hiányában más hitelt érdemlő módon – *kell bizonyítania* a fogyatkozás, illetve a halál hadi eredetét.⁹³

Az egyik ügyben az ügyfél által csatolt dokumentum szerint az édesapját a hadifogságból hazatérve 1947. augusztusában, a Debreceni Fertőtlenítő Intézet hitelesített jegyzőkönyvében nyilvántartásba vették. A Debrecenben elvégzett orvosi vizsgálat szerint erős fogszuvasodásban szenvedett, fogai elkezdtek kihullani, és az idők folyamán teljesen elvesztette a fogait. Fagyási sérülései voltak. Élete során súlyos érszűkületben szenvedett, és keringési problémái következtében nyaki érműtét-cserén esett át 1966-ban. Megítélése szerint ezek a betegségek a hadifogságban elszenvedett embertelen körülmények, az alultápláltság, az ott megkapott has- és fejtífusz miatt alakultak ki, melyek élete folyamán végigkísérték. A *Békési Járási Hivatal a kérelmet elutasította*, mert az ügyfél az édesapja hadirokkantságának tényét igazoló okiratot nem csatolt a nyilatkozatához.⁹⁴

Egyes ügyfelek esetében az is előfordult, hogy más megyében élő testvéreik – velük ellentétben – megkapták a volt hadigyámoltaknak járó pénzellátást, ami nyilvánvalóan sértette az elutasított kérelmezők igazságérzetét.

Az egyik ügyben a *Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal Derecskei Járási Hivatalának határozata* megállapította az 1954-ben született és volt hadigyámoltak minősített ügyfél részére az ellátást.⁹⁵ A *Békési Járási Hivatal* ugyanakkor az 1960-ban született ügyfél (az 1954-ben született kérelmező testvére) kérelmét – a születési idejére tekintettel – elutasította.⁹⁶

A panaszos a fellebbezésében előadta, hogy nem ért egyet az elsőfokú határozat indokolásával, mert testvérei is megkapták az ellátást, akik szintén 1949 után születtek.

A *Békés Megyei Kormányhivatal* helybenhagyta az elsőfokú döntést. A 2019. október 21-én kelt másodfokú határozat indokolása szerint a mellékelt dokumentumok – köztük a Derecskei Járási Hivatal határozata, valamint az arról szóló igazolás, hogy az édesapa szovjet hadifogságban volt és visszatérése után vérhas megbetegedést állapítottak meg nála – nem alkalmasak a hadigondozással összefüggő anyagi jogi tényállás alátámasztására.

„Az édesapa hadirokkanti jogállása megállapításának előfeltétele, hogy az érintett személyt egészségkárosodás érje, az hadieredetű legyen, és az egészségkárosodás mértékét szakértői szerv állapítsa meg, besorolva őt a vonatkozó járadékosztály szerinti kategória valamelyikébe. Az irányadó bírósági joggyakorlat szerint a hadi eredetű károsodásnak a Hdt. 2. § g) pontja szerintinek kell lennie, amely fogalom-meghatározás mindenképpen orvosi dokumentumok meglétét feltételezi. A Kúria 2019. április 30-án kelt ítéletében foglaltakra figyelemmel, a Hdt. vonatkozó rendelkezéseit betartva kell bizonyítani azt, hogy a szülő hadirokkant volt, önmagában a testvér ügyében keletkezett döntés a hatóságot nem köti.”⁹⁷

Egy másik ügyben az 1947-ben született ügyfél csatolta *Budapest Főváros Kormányhivatala III. Kerületi Hivatalának* határozatait, mely szerint testvére volt hadigyámoltként mind a rendszeres havi járadékot, mind az egyösszegű térítést megkapta.

⁹³ Hdt. 26. § (4) bekezdés, illetve Vhr. 1. § (1) bekezdés

⁹⁴ Az AJB-979/2021. számú ügy.

⁹⁵ A 2019. június 4-én kelt *határozat indokolása* szerint a kérelmező hadigyámolti minőségét a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Központi Irattárának igazolása alapján állapították meg, tekintettel arra, hogy az ügyfél édesapja 1944. novemberétől 1948. májusáig szovjet hadifogságban volt, melynek során sérülést szenvedett.

⁹⁶ Az AJB-973/2021. számú ügy.

⁹⁷ Kfv.37.788/2018/7. számú ítélet a hadigondozási ügyben hozott közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálatáról.

Az ügyfél az elsőfokú eljárás során úgy nyilatkozott, hogy édesapja a hadifogságban pszichésen sérült, látása megromlott, jobb lába eltört, rövidebb lett, emiatt maradandó károsodása keletkezett. A kérelmet a *Békési Járási Hivatal* elutasította, mert nem találta hitelt érdemlően bizonyítottnak, hogy az ügyfél édesapja olyan hadi eredetű fogyatkozást szenvedett, melynek következtében hadirokkanttá vált, ebből kifolyólag a kérelmező sem volt hadigyámoltként gondozásba véve.

A *Békés Megyei Kormányhivatal* helybenhagyta az elsőfokú határozatot. A másodfokú határozat indokolása szerint az ügyfél által mellékelte dokumentumok kizárólag a katonai szolgálat és a hadifogság tényét támasztják alá, illetőleg a megkeresett szervek sem tudtak a hadirokkantsággal kapcsolatosan adatot szolgáltatni. „*A hadigyámolti jogállást a szülő hadirokkantsága alapozza meg, a munkaszolgálat, deportálás, hadifogság tényének igazolása önmagában nem elegendő.*”⁹⁸

További panaszügyekben három testvér terjesztett elő kérelmet az édesanyjukra tekintettel, aki 1945 januárja és 1948 júliusa között volt a Szovjetunióban. Állításuk szerint a Szolnokon élő testvérük megkapta az ellátást. A *Békési*, illetve a *Gyomaendrődi Járási Hivatal* a kérelmüket – a születési idejükre tekintettel, illetve az édesanyjuk hadirokkantsága bizonyítottságának hiánya miatt – elutasította, az elsőfokú döntéseket a Békés Megyei Kormányhivatal helybenhagyta.⁹⁹

A másodfokú hatóság által hivatkozott, 2019. április 30-án kelt **kúriai döntés elvi tartalma** szerint „*a volt hadigyámolti igény- és járadékjogosultság megállapítása iránti kérelem elbírálása során a hatóság nem alapíthatja döntését egy másik hatóságnak a kérelmező testvére ügyében hozott határozatára. Az eljárás során a kérelmezőnek a Hdt. rendelkezéseit betartva kell bizonyítani azt, hogy szülője hadirokkant volt.*”¹⁰⁰

A Kúria döntése értelmében tehát – a korábbi állásponttal szemben – az eljáró hatóságot nem köti a kérelmező testvére ügyében hozott hatósági döntés; a kérelmezőnek a Hdt. alapján kell bizonyítania a szülő hadirokkantságának a tényét.

---

⁹⁸ Az AJB-1233/2021. számú ügy.

⁹⁹ Az AJB-1239/2021., AJB-1240/2021. és AJB-1241/2021. számú ügyek.

¹⁰⁰ „Az időközben egységesülő bírói gyakorlatra tekintettel a Kfv.III.37.029/2017/4. számú ítéletben foglalt jogi álláspont meghaladottá vált. A Kúria nem tartja fenn azt a jogi okfejtést, hogy amennyiben a volt hadigyámolti igényjogosultság és járadék megállapítása iránti eljárásához kapcsolódóan az egyik testvér ügyében egy másik hatóság a kérelemnek helyt adott, akkor ezen döntésre tekintettel a többi testvér igény- és járadékra jogosultságát is meg kell állapítani. Ezzel szemben a közigazgatási eljárások olyan egyedi eljárások, amelyekben a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóság jogosult és egyben köteles önálló, ténybelileg és jogilag megalapozott döntést hozni. A felülvizsgálati bíróság osztja az alperes [kormányhivatal] azon érvelését, hogy más hatóság hasonló ügyben hozott egyedi döntése a tényállási elemek részét képezheti, azonban jogi kötőerőt az ügyben nem jelent.” Kfv.37.788/2018/7. számú ítélet [33], [26]

IV. Megkeresések

IV.1. A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata elnökének megkeresése és az elnök válasza

1.1. A Békés megyei német nemzetiségi közösséget érintő, hadigondozással összefüggő panaszügyek vizsgálata során mindenekelőtt *fontosnak tartottam megismerni a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (MNOÖ) elnökének, illetve Közgyűlésének a véleményét.* Megkeresésemben tájékoztatást kértem az MNOÖ elnökétől a jelenlegi panaszügyekhez hasonló – esetleg az ország más régióit is érintő – hadigondozotti ellátások, illetve kárpótlások igénylésére, megállapítására, illetőleg azok elutasítására vonatkozó tapasztalataikról, szakmai álláspontjukról, javaslataikról. Információt kértem az MNOÖ Közgyűléséhez érkezett jelzésekről, panaszokról is, amelyek a járási hivatalok, kormányhivatalok vagy bíróságok eljárásaival, döntéseivel kapcsolatosak. Kértem továbbá, hogy amennyiben a német nemzetiségi közösséget korábban már érintette ilyen vagy hasonló probléma a hadigondozás vagy más, a második világháborút követően a német nemzetiségi közösségek által elszenvedett sérelmekkel összefüggésben érvényesíthető kárpótlás kapcsán, az arra vonatkozó tapasztalataikról, megtett intézkedéseikről is nyújtsanak tájékoztatást.

1.2. Az *MNOÖ elnöke válaszelevelében hangsúlyozta, hogy az MNOÖ-nek nem volt tudomása arról, hogy Békés megyében vagy az ország más területén – ilyen nagyságrendben – probléma lenne a hadigondozotti ellátások megállapításával összefüggésben. A magyarországi németek az 1994 óta folyamatosan megnyíló, illetve bővülő kárpótlásokat, ellátásokat jellemzően – még ha késve, és sokszor bírói út igénybevételével, de – megkapták.*

Az MNOÖ volt az a nemzetiségi önkormányzat, amely 1999-ben az *Alkotmánybírósághoz fordult a diszkriminatív jogalkotás miatt.*¹⁰¹

Az MNOÖ a vonatkozó jogszabályok megalkotásában aktív szerepet vállalt, a hatálybalépésüket követően pedig széleskörű felvilágosító kampányt folytatott annak érdekében, hogy a közösség tagjai minél szélesebb körben megismerjék az igénybe vehető ellátási, kárpótlási lehetőségeket.

Az MNOÖ Hivatala *az ügyintézésben is segítséget nyújtott a sérelmet szenvedett kérelmezőknek.* A személyi kárpótlás és a hadigondozotti ellátás megnyílásakor az önkormányzat képviselői, munkatársai helyben is segítséget nyújtottak azért, hogy az idős, beteg embereknek ne kelljen utazniuk. Jelzésemet követően felvették a kapcsolatot a Békés megyei panaszosokat képviselő beadványozóval és tájékoztattak a jelenlegi panaszügyekről.

---

¹⁰¹ Lásd a 11/2003. (IV. 9.) AB határozat indokolásának I. pontját.

IV.2. A Békés Megyei Kormányhivatalt vezető kormány megbízott megkeresése és a kormány megbízott válasza

2.1. A kormány megbízottól – a Hdt. vonatkozó szabályainak elemzését követően – tájékoztatást kértem az egyes hadigondozotti ellátásokra vonatkozó kérelmek elbírálásának gyakorlatáról, különös tekintettel a volt hadigyámolti ellátás iránti kérelmek elutasítására az ügyfelek születési ideje alapján.

A kormány megbízott válaszában kihangsúlyozta, hogy a hadigondozotti ellátást szabályozó és többször módosult joganyag értelmezése évek óta számos alkalommal állította nehézségek elé a jogalkalmazókat. Az eljárások során a bizonyítást nagyban megnehezítette a második világháború óta eltelt idő hossza és a korabeli iratok beszerzésének, a releváns tények bizonyításának nehézségei.

A válaszban foglaltak szerint a Békés Megyei Kormányhivatal járási hivatalainál 2019-ben összesen 4 *hadirokkanti ellátás iránti kérelmet nyújtottak be*, melyek alapján egy esetben került sor az ellátás megállapítására.

A 2017. január 1-jétől hatályos törvénymódosítás hatására 2017-ben duplájára emelkedett a *hadiozvegyi ellátás iránt benyújtott kérelmek* száma. A tíz kérelem mindegyikét pozitívan bírálták el. A 2019-ben benyújtott hat kérelem közül három esetben – a házastárs hadirokkantsága bizonyítottságának hiánya miatt – elutasító döntést hoztak a hatóságok.¹⁰²

A volt hadigyámolti ellátás iránti kérelmek elutasításával kapcsolatosan a kormány megbízott az alábbiakat fejtette ki:

Álláspontja szerint az 1949. január 1-je után született ügyfelek a törvényi feltételek hiányában sohasem rendelkeztek, illetve rendelkezhetnek hadigyámolti minőséggel, így – sem az 1933. évi VII. tc. (Hrt.), sem a Hdt. 4. §-a alapján – volt hadigyámolti pozícióba nem kerülhettek. Megítélése szerint az eljárás során figyelembe kell venni a törvényalkotói célkitűzéseket, a fennálló törvényi és történeti tényállást és a kétséget kizáró bizonyítékok hiányát. Véleménye szerint a jogértelmezést segíti a szabályozás kialakulásának rövid áttekintése,¹⁰³ ezért részletesen bemutatta a Hrt. vonatkozó szabályait, különös tekintettel a „hadigyámolt” 1933-ban meghatározott fogalmára.¹⁰⁴ Az egykori jogalkotó célját megvilágítva idézte a Hrt. általános indokolását is.¹⁰⁵

Leszögezte, hogy a Hrt. hatályát 1945 után évről évre szűkítették, majd *1949-ben életbe lépett a teljes jogfosztottság*. „Minden hősi halottat és katonát, aki a frontról hadirokkantként jött haza, politikailag bűnösnek nyilvánítottak, amiért részt vett a Szovjetunió elleni háborúban. Az özvegyek is vétkesek voltak, mert nem akadályozták meg, hogy a férjeik kimenjenek a frontra.”¹⁰⁶ Ez az állapot 1967-ig tartott, amikor megszületett a Hadigondozási Szabályzat.¹⁰⁷

¹⁰² Egy kérelmet bíráltak el pozitívan, a másik két ügyben nem született döntés 2019-ben.

¹⁰³ Ld.: Szilágyiné Heinrich Andrea: A hadigondozás törvényi szabályozásának változásai Magyarországon. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et politica. Tomus XXXV. 2017. 30-54. o.

¹⁰⁴ Hrt. 2. § D) *hadigyámolt* – teljeskorúságának eléréseig, vagy a házasságkötésig, de legfeljebb huszonegyedik életévének betöltéséig - a hadirokkantnak (A) pont) legkésőbb a hadiszolgálat megszűnését követő két éven belül kötött házasságból, e törvény hatálybalépéséig született törvényes gyermeke, továbbá legkésőbb a hadiszolgálat megszűnését követő egy éven belül örökbefogadott, illetőleg törvényesített gyermeke.

¹⁰⁵ „A kérdés törvényhozási rendezését azért sem lehet tovább halasztani, mert a jelenlegi jogállapot szerint új hadigondozási jogok még évtizedek múlva is a végtelenségig keletkezhetnek (például egy hadirokkantnak 40 év múlva születő gyermeke, ha az apa meghal, még 16 évig hadiárvának számít, és ilyen ellátást kap), aminek végét kell vetni. Nyilvánvaló ugyanis, hogy ily sok idővel a háború befejezése után azokat, akik eddig ellátásban nem részesültek, már nem lehet a háború áldozatainak tekinteni, s ennek megfelelően ellátásban részesíteni. Ezért a 23. § (1) bekezdése kimondja, hogy e törvény hatálybalépése után hadigondozási pénzbeli ellátásra való új igényt érvényesíteni már nem lehet. Megjegyzendő, hogy az új jelentkezéseknek ez a megszüntetése Európa többi államaiban már régebben megtörtént.”

¹⁰⁶ Ezt a megállapítást Kocsis Piroska, illetve Sztanó Zsuzsanna és Mihók Sándor az állásfoglalásomban már hivatkozott tanulmányai tartalmazzák, de további forrást nem jelölnek meg.

¹⁰⁷ Lásd a Hdt. általános indokolását.

A Hdt. megalkotásával – a törvény részletes indokolása szerint – a jogalkotó szándéka az volt, hogy az 1948-1992 közötti időszakban politikai okból elmaradt pénzellátások jelképes pótlásáról intézkedjen.

A Hdt. 15/A. §-át a 2015. évi CIV. törvény iktatta be, melynek indokolása szerint „e § teremti meg a volt hadigyámoltak és volt hadigondozott családtagok járadékának jogalapját szűkített körben, 1949. január 1-je előtt megállapított jogosultságot nevesítve”.

A Hdt. jelenleg hatályos, módosított 15/A. §-a – a kormány megbízott álláspontja szerint – azokban az esetekben alkalmazható, ha a hadirokkant jogállást nyert szülő volt hadigyámoltnak minősülő gyermekének igénye 1949. január 1-je előtt bekövetkezett veszteségen alapult, és őt az 1949. évben meghozott politikai döntés fosztotta meg ellátásától, azaz az 1949 előtt hatályos törvényi rendelkezések alapján hadigyámoltnak minősült volna a kérelmező. Ennek alapján, illetve a Miniszterelnökség által kiadott útmutatóra is tekintettel megállapítható, hogy az 1949. január 1. után született gyermekek esetében a háborús veszteség nem állhatott fenn.

A kormány megbízott álláspontja szerint „ha idővonalban tekintjük a hadigondozás jogszabályi változásait, akkor nemcsak a Hrt., hanem a Hdt. 4. §-ban foglalt egyik eset sem volt alkalmazható az ügyfelek esetében, továbbá születési időpontjuk alapján esetükben nem merülhetett fel az 1949. január 1. előtt megállapított, illetve megállapítható jogosultság megszüntetése vagy elvesztése, melynek kompenzálása volt a jogalkotó célja.”

A kormány megbízott hivatkozott az Ákr.-ben foglalt jogszerűség elvére, valamint a hivatalbóliság elvére.¹⁰⁸

A tényállás tisztázása körében rámutatott, hogy a volt hadiárvák, a volt hadigyámoltak és a volt hadigondozott családtagok esetén a Hdt. 7/A. §-a kogens módon okirati bizonyítást ír elő, ennél fogva kizárt a hiányzó okirat ügyféli nyilatkozattal való pótlásának a lehetősége.¹⁰⁹

2.2. A kormány megbízottól azt is megkérdeztem, észlelt-e a Békés Megyei Kormányhivatal járási hivatalainál a hadigondozási ügyek elbírálása kapcsán kialakult joggyakorlatban eltérést, különös tekintettel a bizonyítékok értékelésének kérdésére; valamint 2017 óta fordult-e bármely hadigondozási ügyben a kormányhivatal felülvizsgálati kérelemmel a Kúriához.

A kormány megbízott álláspontja szerint valamennyi járási hivatalnál egységes volt a joggyakorlat a kérelmek elbírálása során abban a tekintetben, hogy a hadirokkantság tényét kizárólag rehabilitációs szakértői szerv állapíthatja meg, az ügyféli nyilatkozat pedig a rokkantság hadi eredetére vonatkozóan fogadható el.

Kiemelte, hogy a Hdt. módosításának 2015. július 4-i hatálybalépése után felmérték a Békés megyei járási hivatalok jogalkalmazási, jogértelmezési nehézségeit, majd – a beérkezett javaslatok alapján, az egységes jogalkalmazás elősegítése érdekében – szakmai iránymutatást kértek a Miniszterelnökségtől. A Miniszterelnökség – az érintett minisztériumok és a Fővárosi Kormányhivatal bevonásával – munkacsoportot alakított, és a területi közigazgatási államtitkár 2015 októberében módszertani útmutatót juttatott el minden kormány megbízott részére. A Hdt. alkalmazása kapcsán folyamatosan figyelemmel kísérik a bírói gyakorlatot is.

¹⁰⁸ Ákr. 2. § (1) alapján: A közigazgatási hatóság jogszabály felhatalmazása alapján, hatáskörét a jogszabály keretei között, rendeltetésszerűen gyakorolva jár el.

3. § A hatóság (...) hivatalból állapítja meg a tényállást, határozza meg a bizonyítás módját és terjedelmét, valamint e törvény keretei között felülvizsgálhatja a saját és a felügyelete alá tartozó hatóság döntését és eljárását.

¹⁰⁹ Ákr. 62. § (5) szerint: Törvény vagy kormányrendelet közérdeken alapuló kényszerítő indok alapján, meghatározott ügyekben kötelezővé teheti valamely okirat vagy más irat bizonyítási eszközként történő alkalmazását. Az Ákr. 64. § (1) szerint: Ha jogszabály nem zárja ki, az ügyfél a nyilatkozatával pótolhatja a hiányzó bizonyítékot, ha annak beszerzése nem lehetséges.

A kormány megbízott tájékoztatása szerint a *Békés Megyei Kormányhivatal* egy esetben fordult felülvizsgálati kérelemmel a Kúriához a Szegedi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság jogerős ítéletével szemben.¹¹⁰

Végezetül pedig arról is tájékoztatott a kormány megbízott, hogy a *panaszos részére* – megkeresésére válaszolva – *korábban már* a fenti szakmai álláspontot ismertető levelet küldtek.¹¹¹

Összességében a kormány megbízott azt a megállapítást tette, hogy valamennyi járási hivatal körültekintően folytatja le a szükséges bizonyítási eljárást, ugyanakkor a hatóságok kötve vannak a jogszabályokhoz, az ellátások megítéléséhez szükséges törvényi feltételek fennállását vizsgálniuk kell, ezzel kapcsolatos mérlegelési jogkörük nincs.

---

¹¹⁰ A bíróság az ítéletében megállapította, hogy az 1953-ban született felperes volt hadigymolti jogosultságát az igény benyújtásakor hatályos jogszabály, a Hdt. alapján kell megállapítani, nem pedig a születéskor hatályos jogszabály (Hrt.) alapján. A Hdt. alapján csak és kizárólag a szülő hadirokkanttá válása a jogosultság feltétele, melynek a gyermek meghatározott életkorának betöltése előtt kell bekövetkeznie. A bírósági eljárás során a felperes által csatolt okiratok – köztük a hadirokkant gondozási igazolvány és a Járási Hadigondozó Bizottság Békés 1948. áprilisi véghatározata, melyben a felperes édesapját hadirokkanttá nyilvánította és járadékosztályba sorolta – egyértelműen igazolják a szovjet hadifogság tényét és idejét (1943 október és 1947 július), valamint alátámasztják az egészségkárosodás hadi eredetét és annak mértékét, ezért megállapítható, hogy a Hdt. 15/A. §-a alapján a felperes igénye 1949. január 1-je előtt bekövetkezett veszteségen alapul. Az a tény, hogy a szülő fellebbezése nyomán a másodfokú, felülvizsgálati eljárást annak idején már nem folytatták le, pontosan azt jelenti, hogy az elsőfokú határozat jogerős lett (18.K.27.643/2019/9.). A *Békés Megyei Kormányhivatal* ezt az ítéletet támadta meg a Kúriánál. Az ügyben a Kúria döntése nem áll rendelkezésemre.

¹¹¹ A *panaszost a Hatósági Főosztály vezetője* 2019. június 20-án kelt levelében – többek között – arról tájékoztatta, hogy a Honvédelmi Minisztérium közreműködésével készült módszertani útmutató alapján azon kérelmezők esetében, akik igényüket 1949. január 1-jét követően nyújtották be és nyilatkoznak arról, hogy a kérelmet politikai okból nem terjesztették elő korábban, amennyiben a jogosultságuk már 1949. január 1-jét megelőzően fennállt (például ezen időpontot megelőzően születtek), jogosultak a rendszeres havi járadékra. Ugyanakkor azon kérelmezők részére, akik 1949. január 1-jét követően születtek, az ellátás nem állapítható meg.

V. Az ügy alapjogi vonatkozásai

V.1. A jogállamiság elvéből levezethető jogbiztonság követelménye

Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése szerint *Magyarország független, demokratikus jogállam*. Az Alkotmánybíróság töretlen gyakorlata alapján ennek a jogállami minőségnek nélkülözhetetlen eleme a *jogbiztonság*. Ahogyan arra az Alkotmánybíróság a 30/2012. (VI. 27.) AB határozatában felhívta a figyelmet, az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdése és az Alkotmány 2. § (1) bekezdése azonosan deklarálja a jogállami klauzulát, ezért a kialakított alkotmánybírósági gyakorlat relevánsnak tekintendő.

Az Alkotmánybíróság által gyakran hivatkozott tétel, hogy a jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy *a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára*.

Egy demokratikus jogállamban szükség van a joganyag és a jogi eljárások stabilitására, a változásokra való felkészüléshez megfelelő idő biztosítására, az egyértelműsége, a követhetősége és érthetősége ahhoz, hogy a természetes és jogi személyek életviszonyaikat, működésüket, magatartásukat a jog által előírtakhoz tudják igazítani, az elvárt kötelezettségeiknek eleget tudjanak tenni. A jogbiztonság követelménye azonban nemcsak az egyes normák egyértelműségét követeli meg, hanem az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is.

Kizárólag a formalizált eljárási szabályok megkövetelésével és betartásával működhetnek alkotmányosan a jogintézmények. Az alanyi jogok és kötelezettségek érvényesítésére szolgáló eljárási garanciák a jogbiztonság alkotmányos elvéből következnek. Megfelelő eljárási garanciák nélkül működő eljárásban a jogbiztonság szenved sérelmet. *A jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményének mind a szabályozás szintjén, mind a jogalkalmazó szervek mindennapi gyakorlatában érvényesülnie kell.*

V.2. Az egyenlő bánásmód követelménye

Az egyenlő méltóság alapjoga indokolja és tölti meg tartalommal az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésében foglalt *egyenlő bánásmód követelményét*, amelynek értelmében *Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja*. Az Alkotmánybíróság szerint *„a megkülönböztetés tilalma arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként (egyenlő méltóságú személyként) kell kezelnie, azaz az emberi méltóság alapjogán nem eshet csorba”*.¹¹²

Az Alaptörvény fenti rendelkezése alapján továbbra is irányadónak tekintendő, töretlen alkotmánybírósági gyakorlat rögzíti, hogy a hátrányos megkülönböztetés tilalma arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként, egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni. *Az egyenlőség biztosítása voltaképpen a méltósághoz való jog egyik funkciója*.

Az Alaptörvény – ahogyan korábban az Alkotmány is – szövegszerűen csak az alapvető jogok tekintetében tiltja a hátrányos megkülönböztetést, az alkotmánybírósági gyakorlat szerint viszont *az emberi méltóság sérelmére megvalósuló egyenlőtlen bánásmód tilalma kiterjed az egész jogrendszerre*.

¹¹² 9/1990. (IV.25) AB határozat

V.3. A tisztességes hatósági eljáráshoz való jog

Az Alaptörvény XXIV. cikke biztosítja a *tisztességes hatósági eljáráshoz való jogot*, amely szerint *mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék*; valamint ahhoz, hogy a hatóságok törvényben meghatározottak szerint indokolják a döntéseiket.

A korábban a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményéből levezetett tisztességes eljáráshoz való jog az Alaptörvényben már önálló alkotmányjogi normaként fogalmazódik meg az *Európai Unió Alapjogi Chartája 41. cikkével* összhangban. Az Alapjogi Charta szerint ez a jog magában foglalja mindenkinek a jogát arra, hogy az őt hátrányosan érintő egyedi intézkedések meghozatala előtt meghallgassák, az iratokat megismerhesse, és a hatóságok a döntéseiket megfelelően indokolják.

Az elvek összefüggésben állnak a *jó közigazgatás* fogalmával, melyben érvényesül a *pártatlan és részrehajlás nélküli ügyintézés*, melynek megvalósítása szoros összefüggésben áll az egyenlő bánásmód követelményével és az emberi méltósághoz való joggal. A tisztességes ügyintézés követelménye nem csupán a jogszabályok megtartásával azonos, bár ez mindenképp szükséges feltétele. A tisztességes eljárás lényegi eleme az *ésszerű időn belül történő döntéshozatal* kötelezettsége is.

VI. Érdemi megállapítások

VI.1. A hadirokkantság vizsgálatát érintően

A Hdt. értelmében *hadieredetű fogyatkozás* az Mmtv. szerinti egészségkárosodás, valamint a szolgálattal össze nem függő egészségkárosodásnak a szolgálat folytán bekövetkező súlyosbodása.¹¹³

Az Mmtv. szerint *egészségi állapot* az egyén fizikai, mentális, szociális jóllétének betegség, illetve sérülés után kialakult vagy veleszületett rendellenesség következtében fennálló tartós vagy végleges kedvezőtlen változásait (*egészségkárosodás*) figyelembe véve meghatározott állapot.¹¹⁴

A *rehabilitációs szakértői szervnek* tehát mind az érintett fizikai, mind a mentális, szociális állapotát *körültekintően meg kell vizsgálnia* az egészségkárosodás megfelelő mértékének megállapítása érdekében, *különös tekintettel a poszttraumás stressz szindrómára*, amire az egyik ügyfél hivatkozott is.

A szakértői szerv vezetőjének a véleményét egy – meglehetősen rövid, „*szakhatósági állásfoglalás/szakvélemény* hadieredetű fogyatkozásról és az általa okozott egészségkárosodás mértékéről” tárgyú – formanyomtatványon kell előterjesztenie az eljáró hatósághoz.¹¹⁵ A *szakvélemény, mint bizonyíték megismerését az eljáró hatóságnak* a bizonyítási eljárás befejezését követően – iratismertetés keretében – *biztosítania kell az ügyfél számára*.¹¹⁶

Az eljáró hatóság a szakvéleményben foglaltakat nem bírálhatja felül, ugyanakkor *teljességgel érthető, hogy az érintett, 92 éves ügyfelek kétségbe vonják annak megállapítását 70 év elteltével, miszerint két és fél, illetve három és fél évnyi, szovjet munkatáborban végzett nehéz fizikai munka csupán minimális (10 %-os) fizikai és/vagy mentális egészségkárosodással, traumával járt*, ezért nem jogosultak az ellátásra.

Amennyiben az ügyfél a fellebbezésében vitatja a szakértői szerv véleményében foglaltakat, *a másodfokú hatóságnak ki kell kérnie a másodfokú rehabilitációs szakértői szerv véleményét*.

Mindezekre tekintettel szükségesnek tartom felhívni az eljáró szervek figyelmét arra, hogy a még életben levő, idős érintettek hadirokkantságának vizsgálata során nagyfokú körültekintéssel – a pszichés traumák messzemenő figyelembe vételével – járjanak el.

---

¹¹³ Hdt. 2. § g) pont

¹¹⁴ Mmtv. 1. § (2) bekezdés 1. pont

¹¹⁵ Vhr. 3. melléklet.

¹¹⁶ Ákr. 76. § Ha a hatóság az ügyben bizonyítási eljárást folytatott le, melynek során a hatóság nem biztosította, hogy az ügyfél minden bizonyítékot megismerjen, annak befejezését követően értesíti az ügyfelet, hogy – az iratokba való betekintés szabályai figyelembevételével – megismerhesse a bizonyítékokat, és további bizonyításra irányuló indítványt terjesztessen elő.

VI.2. A hadiözvegyek jogállását érintően

*A Hdt. 2017. január 1-jétől hatályos módosítása óta a hadiözvegynek elegendő az elhunyt házastársa hadi eredetű fogyatkozását bizonyítania okirattal, nem pedig azt, hogy házastársát hadirokkantként gondozásba vették.*¹¹⁷

A jogalkotó ugyanis – a jogalkalmazási tapasztalatok alapján – arra a megállapításra jutott, hogy *számos esetben kizárólag az igazolható, hogy az elhunyt katonai szolgálat teljesítése közben olyan komoly sérüléseket szerzett, mellyel vélelmezhetően a hadirokkanti státuszra jogosult lett volna, azonban ezt politikai üldöztetése okán a második világháborút követően nem igényelhetette, ezért az ilyen özvegyek kérelmét el kellett utasítani.* A törvénymódosítás oka az volt, hogy a jogalkotó szerint „a hatályos szabályozás indokolatlanul tesz megkülönböztetést egy különösen méltányolható helyzetben, ezért *indokolt, hogy a hadiözvegyi jogállás feltétele a hadirokkantságnak megfeleltethető rossz egészségi állapot és annak hadi eredete bizonyítása legyen.*”¹¹⁸

A hadiözvegyeknek tehát nem kell igazolniuk, hogy miért maradt el a hadigondozásba vételük, továbbá – amennyiben okirattal bizonyítják a hadi eredetű fogyatkozás tényét – a házastársuk hadirokkanttá nyilvánításának hiányában is érvényesíthetik az ellátás iránti igényüket. Kérdésként merül fel ugyanakkor, hogy ebben az esetben *a hatóságok milyen okiratot fogadnak el* a hadi eredetű fogyatkozás bizonyítására.¹¹⁹

VI.3. A volt hadigyámoltak jogállását érintően

VI.3.1. „Az 1949. január 1-je előtt bekövetkezett veszteség” fogalmának értelmezése

A jogszabályi környezetet áttekintve megállapítható, hogy *a hadiözvegyet, a hadiárvát és a hadigondozott családtagot* – ha annak minősítik – további, külön feltételek nélkül illeti meg a rendszeres havi járadék.¹²⁰

A volt hadiárvák, volt hadigyámoltak és volt hadigondozott családtagok esetében a Hdt. ugyanakkor további feltételeket is tartalmaz a járadékra való jogosultság megállapításához:

A Hdt. 7/A. §, illetve a 14/A. és 15/A. §-ok alapján a *volt hadiárvának* azt kell okirattal bizonyítania, hogy a szülője – a szolgálat következtében – 1949. január 1-je előtt halt meg. A *volt hadigyámoltnak* (és a *volt hadigondozott családtag*nak) pedig *azt kell okirattal bizonyítania*, hogy valamelyik szülője 1949. január 1-je előtt bekövetkezett hadi eredetű fogyatkozás következtében – az igénylő gyermek meghatározott életkorának betöltése előtt – vált hadirokkanttá,¹²¹ és a pénzellátását a Hrt. alapján vagy politikai okból megszüntették vagy szüneteltették, a pénzellátás iránti kérelmét politikai okból elutasították, vagy azt ilyen okból elő sem terjesztette.

¹¹⁷ Hdt. 5. § (1) *Hadiözvegy* továbbá a) a hadirokkantként hadigondozásba vett, vagy b) okirattal bizonyított hadieredetű fogyatkozást szenvedett személy özvegye is, ha a házasságot a hadieredetű sérülés bekövetkezése előtt kötötték, vagy a házastárs halálakor már legalább 5 éve együtt éltek, vagy házasságukból gyermek született.

¹¹⁸ A Hdt. 5. §-ának 2017. január 1-jétől hatályos módosításához fűzött indokolás

¹¹⁹ Elegendő-e például egy vagy több tanú saját kezűleg írott – teljes bizonyító erejű magánokiratnak minősülő – nyilatkozata.

¹²⁰ Hdt. 13. § (1) A hadiözvegyet havi rendszeres járadék illeti meg (...).

14. § (1) A hadiárvát a 4. §-ban meghatározott feltételek fennállása esetén egyéb ellátásától függetlenül havi rendszeres járadék illeti meg.

¹²¹ A gyermek – ha korábban nem vették hadigondozásba – ugyanis *csak akkor minősül volt hadigyámoltnak*, ha a szülője az ő Hdt. 4. §-ában meghatározott életkorának betöltése előtt hadirokkanttá vált. Vagyis ha a gyermek a szülő hadirokkanttá válása előtt már betöltötte a 16. (vagy ha nappali tagozaton tanult, akkor a 25.) életévét, akkor nem tekinthető volt hadigyámoltnak [Hdt. 7/A. § (2) bekezdés b) pont].

A fenti feltételeket a 2015. évi CCX. törvény iktatta be a Hdt.-be.¹²² A törvény általános indokolása szerint „a legutóbbi módosítással a hadigondozást a törvény kiterjesztette mindazon volt hadiárványokra, akik 1949. előtt benyújtották a hadigondozás iránti igényüket.¹²³ A jelenlegi törvény célja még méltányosabb rendszer kialakítása azáltal, hogy a törvény értelmezésében vett minden 1949. január 1-je előtti veszteség (és nem a benyújtás) alapozza meg a volt hadiárvány, volt hadigondozott családtagok és volt hadigyámoltak hadigondozását”.

Mindezekre tekintettel már a megkeresésemben is felhívtam a kormány megbízott figyelmét arra, hogy **az ügyfelek kérelmét nem lehet** – érdemi vizsgálat nélkül – **azzal az indokkal elutasítani, hogy 1949. január 1-jét követően születtek**, ezért nem jogosultak a hadigondozotti ellátásra.

A kormány megbízott válaszát áttekintve az alábbiakat tartom szükségesnek leszögezni:

Ahogy az az állásfoglalásom céljából is kitűnik, a történelmi eseményeknek, valamint egy adott jogintézmény jogtörténeti hátterének, a szabályozás változásainak bemutatása, feltárása – különösen ezen az érzékeny jogterületen – fontos adalékul szolgálhat mind a jogalkotó, mind a jogalkalmazó szervek, mind pedig a nyilvánosság és nem utolsósorban az érintettek számára.

A jogalkalmazó szerveknek ugyanakkor a hatályos törvényi szabályokat kell alkalmazniuk az eljárásuk során, vagyis a Hdt. 15/A. §-át érdemben módosító, fent hivatkozott 2015. évi CCX. törvényből és annak indokolásából kell kiindulniuk, nem pedig a korábbi jogállapotokból.

A jogalkotó a Hdt. 2015 decemberétől hatályos módosításával – ahogy azt már többször hangsúlyoztam – a volt hadigyámoltak járadékra való jogosultságát illetően nem azt a feltételt támasztotta, hogy a (hadirokkant) szülő gyermeke 1949. január 1-je előtt szülessen meg, hanem azt, hogy a veszteség (a szülő hadieredetű fogyatkozása) 1949. január 1. előtt következzen be. **Indokolhatatlan lenne ugyanis a hadirokkant szülő gyermekei tekintetében az a különbségtétel**, hogy az 1948 elején vagy korábban hazatért (és még hadirokkantnak minősített) szülő 1949. január 1-je előtt született gyermekei jogosultak a volt hadigyámoltak járadékára, az 1949. január 1. után született gyermekei viszont már nem.

Ahogy arra az Alkotmánybíróság korábban már hivatkozott határozata rámutatott, a második világháború során bekövetkezett, a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvény cikkben megállapított kötelezettségek teljesítéséből adódó sérülés, illetőleg halál esetén a törvényi felhatalmazás alapján kibocsátott 11.200/1939. M. E. rendelet és nem a Hrt. szabályozta az e veszteséget szenvedett személyek gondozásának feltételeit.¹²⁴

A Hrt. szabályait ráadásul – szintén a honvédelmi törvény felhatalmazása alapján – a második világháború során, illetve azt követően számos rendelettel módosították, így önmagukban a Hrt. 1933-ban meghozott szabályai nem szolgálhatnak jogtörténeti „iránymutatásként” sem a második világháborút követően fennálló hadigyámolti jogállás, sem a jelenleg hatályos Hdt. szerinti volt hadigyámolti jogállás, illetve járadékra való jogosultság szabályainak értelmezésekor.

---

¹²² A Hdt. 14/A. és 15/A. §-ainak 2015. december 20-tól hatályos módosítása.

¹²³ A Hdt. 2015. július 4-i hatállyal beiktatott 14/A. és 15/A. §-ai kimondták, hogy azon volt hadiárva, volt hadigyámolt és volt hadigondozott családtag, akit 1949. január 1-jét megelőzően nyilvántartásba vettek, de pénzellátását nagykorúvá válása miatt, vagy politikai okból megszüntették vagy szüneteltették, illetve ilyen ellátás iránti kérelmét politikai okból elutasították, továbbá aki ez irányú kérelmét politikai okból elő sem terjesztette egyéb ellátásától függetlenül havi rendszeres járadék illeti meg.

¹²⁴ 2/1998. (II. 4.) AB határozat

A kormány megbízott által hivatkozott *módszertani útmutatót* 2015 októberében küldte meg a Miniszterelnökség a kormány megbízottak részére, az a Hdt. 2015. július 4-én hatályba lépett módosításának értelmezését tartalmazza, vagyis nyilvánvalóan a Hdt. 14/A. és 15/A. §-ainak 2015. december 20-tól hatályos módosítása előtt adták ki, a volt hadiárva és volt hadigyámoltak járadékra való jogosultságának új törvényi feltételeit ennél fogva – értelemszerűen – nem rögzítheti.¹²⁵

VI.3.2. A szülő hadirokkantsága bizonyításának problémái

*Az alapvető jogok biztosa korábban szintén foglalkozott a hadigondozási eljárás során előterjesztett bizonyítékok értékelésének problémájával.*¹²⁶

Vizsgálata eredményeként megállapította, hogy „a kárpótláshoz hasonlóan a hadigondozás is érzékeny jogterület, hiszen a múltban elszenvedett sérelmek következményeinek enyhítésére szolgál. A családi tragédiák, az érintettek további életét alapjaiban meghatározó események felidézése még évtizedekkel később is komoly érzelmi terhet jelenthet, ráadásul a kérelmezők sok esetben a szükséges bizonyítékok felkutatásának nehézségeivel, eredménytelenségével szembesülnek”.

A Hdt.-ben foglalt törvényi feltételek igazolását, az ügyféli nyilatkozat bizonyítékként való elfogadását illetően jogalkalmazási problémák léptek fel, egymásnak ellentmondó hatósági döntések születtek, ezért *felmerült a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság sérelmének gyanúja*. A jogalkalmazási problémákról való tudomásszerzést követően a Miniszterelnökséget vezető miniszter tájékoztatta a kormány megbízottakat a szakmai álláspontjáról, a Kúria felülvizsgálati eljárások során hozott ítéletei pedig következetesen megerősítették ezt a jogértelmezést. Mindezekre tekintettel az ügyben további intézkedésre nem került sor.

A szülő hadirokkantságának bizonyításával kapcsolatosan állásfoglalásomban az alábbiakat tartom szükségesnek kiemelni:

A Hdt. 7/A. §-ában foglalt, a volt hadiárva, volt hadigyámolt és volt hadigondozott családtag jogállására vonatkozó rendelkezéseket – egy méltányosabb szabályozás kialakítása érdekében – 2017. január 1-jei hatállyal módosította a jogalkotó.¹²⁷

*A törvény módosításához fűzött indokolás szerint „a gyakorlati jogalkalmazási tapasztalatok alapján számos esetben fordul elő, hogy a kérelmező csak azért nem részesülhet hadigondozásban, mert – bár szülője valóban a szolgálat következtében halt meg vagy vált hadirokkanttá – valamilyen (például politikai) oknál fogva elmaradt a hadigondozásba vétele, vagy nem tudja okirattal igazolni, hogy korábban fennállt a hadigondozási ellátás iránti igénye. A módosítás ezt a méltánytalan helyzetet kívánja orvosolni”.*¹²⁸

A volt hadigyámolti jogállás megállapításához jelenleg a kérelmezőnek – ha nem vették hadigondozásba – azt kell(ene) okirattal bizonyítania, hogy valamelyik szülője hadirokkanttá vált. Ez azt feltételezi, hogy a szülőt 1949 előtt (amikor még volt állami hadigondozás) hadirokkantként hadigondozásba vették, de a gyermekét hadigyámoltként nem (például, mert 1949 után született, amikor már nem volt hadigondozás).

¹²⁵ A Honvédelmi Minisztérium Igazgatási és Jogi Képviselői Főosztályának vezetője – a panaszos levelére válaszolva – 2020-ban a következő írásbeli tájékoztatást adta: „A Hdt. 14/A. §-a értelmében a jogosultság alapja a volt hadiárva szülőjének 1949. január 1-jét megelőző halála.”

¹²⁶ Az AJB-504/2021. számú jelentés.

¹²⁷ Hdt. 7/A. § (2) Volt hadigyámolt,

a) akit szülője hadirokkantsága miatt hadigyámoltként hadigondozásba vettek, vagy

b) aki a hadigondozásba vétel bármely okból történt elmaradása esetén okirattal bizonyítja, hogy valamelyik szülője a gyermek 4. § a) vagy b) pontjában meghatározott életkorának betöltése előtt hadirokkanttá vált, ha a 4. §-ban meghatározott feltételek már nem állnak fenn.

¹²⁸ A Hdt. 7/A. §-át módosító 2016. évi CLXXXIV. törvény

Amennyiben sem a szülőt, sem a gyermekét bármely – akár politikai, akár egyéb okból – nem vették hadigondozásba, és a szülő időközben meghalt, *a gyermek* – még a szülő hadi eredetű sérüléseire, illetve egészségkárosodásra vonatkozó orvosi dokumentumok birtokában – *sem tudja bizonyítani a hadirokkantság tényét, és nem jogosult a volt hadigyámolti ellátásra.*

A *Kúria döntései* – egyes, hadigondozási ügyekben eljáró másodfokú hatóságok felülvizsgálati kérelmei alapján – ezt a jogértelmezést erősítették meg.

A *Kúria 2019. április 30-án kelt* – korábban már hivatkozott – *ítéletében* az alábbiakat rögzítette: „A felperes által sem vitatottan édesapját hadirokkantként nem vették nyilvántartásba, ezért kérelmezőként az ő bizonyítási terhe a hadirokkantság tényleges fennállásának igazolása, vagyis az édesapja egészségromlása és annak hadi eredete bizonyítása.

A Kúria nem ért egyet a jogerős ítélet azon okfejtésével, hogy az egészségkárosodás mértéke – az édesapa elhalálása miatt – ismeretlen maradt, azonban ez nem volt szükséges a volt hadigyámolti járadék megállapításához. Ugyanis egyfelől a fogyatkozás és az általa okozott egészségkárosodás mértékének megállapítását a rehabilitációs szakértői szervnek kell végeznie, másfelől a 20 %-os mérték alatt maradó egészségkárosodás esetén nincs lehetőség a hadirokkanti minőség megállapítására. *Az édesapa vizsgálatának hiányában a hadirokkanti státusza alappal utólagosan nem állapítható meg, ebből következően a felperes sem lehet volt hadigyámolt*”.¹²⁹

A *Szegedi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság* 2018. október 16-án kelt *ítéletében* egy hadigondozási ügyben még *úgy foglalt állást*, hogy a második világháborúban elszenvedett veszteségek miatt a Hdt. hatályba lépését megelőző politikai viszonyok között nem volt reális lehetőség a hadigondozásba vételre, sőt a korábban hadigondozásba vett személyeket is megfosztották az ellátásuktól. Ebből következően a Hdt. 7/A. § (2) bekezdés b) pontjának, 10. § (1) bekezdésének és 15/A. §-ának a józan ésszel és a közjával összhangban álló értelmezése alapján *a felperes nyilatkozata alkalmas az édesapja hadirokkanttá válásának, hadi eredetű fogyatkozásának bizonyítására, az pótolja az okirati bizonyítékot*.¹³⁰

Az alperes kormányhivatal felülvizsgálati kérelme alapján a *Kúria* megvizsgálta, hogy a hadi eredetű egészségkárosodás tényére és mértékére vonatkozó bizonyíték ügyféli nyilatkozattal pótolható-e vagy sem.¹³¹

A *Kúria 2020. január 22-én kelt ítéletében* elvi élel kimondta, hogy „*a hadirokkant egészségkárosodásának tényét és mértékét rehabilitációs szakértői szerv állapíthatja meg, e bizonyíték ügyféli nyilatkozattal nem pótolható. Eleve nem létező okirati bizonyíték ügyféli nyilatkozattal való pótlása fogalmilag kizárt*”.¹³²

A jogalkalmazó szerveknek a Kúria döntése alapján *tehát el kell utasítaniuk a volt hadigyámolti ellátás iránti kérelmeket*, ha a szülőt korábban nem minősítették hadirokkanttá, ami ugyanakkor – az adott történelmi helyzet sajátosságai miatt – *különösen méltánytalan azok szempontjából, akik 1949 előtt politikai okból nem kérték (nem kérhették) a hadigondozásba vételüket.*

¹²⁹ Kfv. 37.788/2018/7. számú ítélet [28], [31].

¹³⁰ 15.K.27.512/2018/9. számú ítélet

¹³¹ Ákr. 64. § [Az ügyfél nyilatkozatának kiemelt szerepe]

(1) Ha jogszabály nem zárja ki, az ügyfél a nyilatkozatával pótolhatja a hiányzó bizonyítékot, ha annak beszerzése nem lehetséges.

¹³² Kfv. VI.38.366/2018/6. számú ítélet [41, 42]. Ezen bizonyíték ügyféli nyilatkozattal való pótlása kizárólag akkor jöhet szóba, ha volt ilyen szakértői vélemény, ám annak a jelen eljárásban való beszerzése nem lehetséges. Ezt az álláspontot további *küriai döntések* is megerősítették (Kfv. VI.37.130/2019/5. és Kfv. 38.011/2019/3. számú ítéletek).

Méltánytalan helyzetbe kerülnek azok a leszármazottak is, akiknek a szülője hosszabb időt töltött a Szovjetunióban. A rendelkezésemre álló információk alapján ugyanis alappal feltételezhető, hogy az 1948 elején vagy korábban a Szovjetunióból hazatért személyek – elméletileg – még kérhették az illetékes hadigondozó bizottságtól a hadigondozásba vételüket, és (legalább) elsőfokú döntés születhetett az ügyükben, ami alapján járadékosztályba sorolták őket. Azok viszont, akiket 1948 második felében, 1949-ben vagy még később engedtek haza a szovjet táborokból, a hadigondozás időközbeni megszüntetése miatt már biztosan nem kérhették a hadirokkantná nyilvánításukat (vagy ha kérték is esetleg, nem hoztak döntést az ügyükben).¹³³

A német nemzetiségű személyek tekintetében pedig, akiket anyanyelvük, illetve származásuk miatt hurcoltak el 1944 végén, 1945 elején kényszermunkára a Szovjetunióba, és 1946-tól már a kitelepítések időszakában tértek haza, megalapozottan feltételezhető, hogy a teljes jogfosztottság időszakában sem ők, sem a hozzátartozóik nem kérték (mert nem kérhették) a hadigondozásba vételüket.¹³⁴

Álláspontom szerint leszögezhető továbbá, hogy a veszteség (halál vagy hadieredetű fogyatkozás) bekövetkezésének 1949. január 1. előtti időponthoz kötése a volt hadiárvák, illetve volt hadigyámoltak és volt hadigondozott családtagok járadéka esetében az egyenlő bánásmód sérelmének gyanúját veti fel, hiszen azok az elhurcoltak (köztük német származású civil személyek), akik még 1949. január 1. után is a Szovjetunióban maradtak,¹³⁵ nyilvánvalóan ezen időpontot követően is elhalálozhattak, illetve hadieredetű fogyatkozásuk is bekövetkezhetett a táborokban, viszont az ő hozzátartozóik ezáltal kimaradnak a járadékra jogosultak köréből.

---

¹³³ A Hdt. általános indokolása szerint „1948-ban politikai döntés nyomán eltörölték a hadigondozottakról való gondoskodás minden formáját.(...) 1949-től 1992-ig a politikai diszkrimináció következtében a hadigondozottakat kizárták a pénzellátásból”. Ezt a körülményt a korabeli dokumentumok, hadigondozási eljárási iratok kutatása alapján lehetne pontosan megállapítani.

¹³⁴ A panaszos is hangsúlyozta, hogy aki véletlenül kórházi gyógykezelésben részesült a Szovjetunióban, a lehető legritkább esetben kapott kézhez erről dokumentációt. Ráadásul – megítélése szerint – egyetlen magyar orvos sem mert volna kiadni a múlt rendszerben olyan igazolást, amely szerint a beteg a maradandó egészségkárosodását egy szovjet lágérből szerezte.

¹³⁵ 1949 januárja után is több mint 12 ezer magyar maradt a Szovjetunióban. Ld.: Varga: i. im. 135. o.

VII. Összegzés

Az Alkotmánybíróság több – korábban ismertetett – kárpótlással kapcsolatos határozatában megállapította, hogy *nem vezethető le az Alkotmányból az állam helytállási kötelezettsége a korábbi rendszerekben okozott sérelmekért, ezek alapja kizárólag a méltányosság*. Ha azonban az állam úgy dönt, hogy bizonyos személyi körnek valamilyen juttatást biztosít, akkor *az azonos sérelmet szenvedettek között nem tehet hátrányos megkülönböztetést*.

A Hdt. célja – a nemzetgazdaság teherbíró képességére is figyelemmel – a visszamenőleges igazságtétel keretében *részleges anyagi kompenzáció nyújtása az elmaradt juttatásokért* (egyösszegű térítésként), illetőleg a múlt rendszerben „elhallgatott, elhanyagolt” hadirokkantokról és hozzátartozóikról való *szociális gondoskodás* (havi rendszeres járadék formájában).

A hadigondozás rendszerváltozást követő törvényi szabályozásának áttekintése alapján megállapítható, hogy *a jogalkotó 1994 óta folyamatosan bővítette a hadigondozásra jogosultak körét, illetve – méltányossági alapon – megkönnyítette az ellátások igénybevételének feltételeit*. A 2015 júliusi törvénymódosítás – lakóhelytől függetlenül – minden magyar állampolgárra kiterjesztette a hadigondozásra való jogosultságot, továbbá bevezette a volt hadiárva, volt hadigyámolt, volt hadigondozott családtag fogalmát, illetve járadékukat,¹³⁶ 2017. január 1-jétől pedig a hadiözvegyek, a volt hadiárvák, volt hadigyámoltak és volt hadigondozott családtagok esetén további – a jogalkalmazási tapasztalatok alapján felmerült méltánytalanságokat enyhítő – szabályokat hoztak.¹³⁷

Ahogy azt már említettem, *a jogalkotó – az egyenlő méltóságú személyként való kezelés alapvető követelményét szem előtt tartva – szabadon döntheti el, hogy mely jogosulti csoportok számára és milyen feltételekkel biztosítja a hadigondozotti ellátást*.

Mindazonáltal – a hozzám forduló, német nemzetiségű személyek hadigondozási ügyeiben felmerült jogalkalmazási-jogértelmezési problémákra tekintettel, törvényi kötelezettségem teljesítése érdekében – *szükségesnek tartom felhívni a figyelmet az alábbiakra:*

- A még életben levő, **idős érintettek hadirokkantságának vizsgálata során** az illetékes szervek rendkívül körültekintően – a pszichés traumák messzemenő figyelembe vételével – járjanak el.
- A jogalkotó szerint egy különösen méltányolható helyzetben indokolt volt a Hdt. módosítása annak érdekében, hogy a **hadiözvegyi jogállás feltétele** a hadirokkantságnak megfeleltethető rossz egészségi állapot és annak hadi eredetének bizonyítása legyen. A volt hadigyámoltak esetében ugyanakkor nincs erre lehetőség.
- **Téves a Hdt. szabályainak olyan értelmezése**, miszerint az 1949. január 1-jét követően született kérelmezők – születési idejükre tekintettel – nem jogosultak a volt hadigyámolti ellátásra, mert a szülő hadi eredetű fogyatkozásának, mint veszteségnek kellett bekövetkeznie 1949. január 1. előtt.
- **Az elhurcoltak** jellemzően 1947-1948-ban, de sokan csak 1949-ben vagy még később tértek haza a több éves, Szovjetunióbeli kényszermunkáról, és **számos esetben** politikai okból vagy a hadigondozás állami megszüntetése miatt **nem kérték, illetve nem kérhették a hadigondozásba vételüket**, erre – ugyanezen okoknál fogva – az elhunytak hozzátartozóinak sem volt lehetősége.

¹³⁶ A hadigondozásról szóló 1994. évi XLV. törvény módosításáról szóló 2015. évi CIV. törvény

¹³⁷ Egyes törvények honvédelmi kérdésekkel összefüggő módosításáról 2016. évi CLXXXIV. törvény

- **A német származásukra tekintettel elhurcolt polgári személyek** a hazatérésüket követően – a kitelepítések és a jogfosztottság időszakában – minden valószínűség szerint **nem kezdeményezhették a hadigondozásba vételüket**, ennél fogva a leszármazóik nem tudnak megfelelni a hadirokkantság bizonyítását megkövetelő jogszabályi feltételeknek.
- *A volt hadiárvák, volt hadigyámoltak és volt hadigondozott családtagok járadéka esetében a veszteség bekövetkezésének az 1949. január 1-jei időponthoz kötése álláspontom szerint felveti az egyenlő bánásmód sérelmének gyanúját* azok tekintetében, akiknek a hozzátartozója ezt követően halt meg vagy szenvedett hadieredetű fogyatkozást a szovjet táborokban.

VIII. Szakmai javaslatok

1. **Felhívom a kormány megbízott figyelmét**, hogy a volt hadigymoltak ellátása iránti kérelmek elbírálása során kizárólag a hatályos jogszabályok alapján – a Hdt. vonatkozó rendelkezéseit betartva – járjanak el.
2. **Javaslom a honvédelemért felelős miniszternek**, hogy – az igazságügyi miniszterrel együttműködve – tekintse át a hadigondozás hatályos szabályozását, és – a fentiekben kifejtett indokokra és történelmi körülményekre tekintettel – fontolja meg az igényérvényesítés megkönnyítését a volt hadigymoltak számára, valamint szüntesse meg az egyenlő bánásmód sérelmét eredményező jogi helyzetet.

Budapest, 2022. január 19.

Szalayné Sándor Erzsébet
egyetemi tanár,
a Magyarországon élő nemzetiségek
jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes